

Plemiški portreti iz zapuščine baronov Adelstein

Boris Golec

Prof. dr. Boris Golec, ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana,
bgolec@zrc-sazu.si, ORCID ID: 0000-0003-0367-0141

Izvleček

Plemiški portreti iz zapuščine baronov Adelstein

1.01 Izvirni znanstveni članek

V prispevku je obravnavan drugi del plemiških portretov, ki jih je Narodni muzej v Ljubljani leta 1934 kupil od Jožefa Breznika, posestnika na Kogu pri Ormožu, in so izvirali iz zapuščine Antonije Kofler, rojene baronice Dienersperg, nekdanje lastnice Breznikove kupljene posesti. 18 obravnavanih portretov je v roke Dienerspergov prišlo leta 1822, ko so podedovali oziroma kupili Adelsteinov dvorec Dobrnica pri Dobrni. Portreti prikazujejo Adelsteine in njihove sorodnike, člane rodbin Attems, Türndl, Gaisruck in Gabelkoven. Večino upodobljenih oseb je bilo treba šele identificirati na podlagi kratic, priimkov ali okoliščin. Glavnina oljnih slik je nastala na Štajerskem, le upodobitve štirih Attemsov v Gorici in en portret verjetno v Gothi v Turingiji. Pred prenosom v Dobrnico so bili nekateri v dvorcu Švarcenštajn pri Velenju. Neposredno je enkrat izpričan samo slikar Lovrenc Jožef Stachl, avtor več portretov iz srede 18. stoletja, ugotovljiva pa sta še dva goriška slikarja iz istega časa: Janez Mihael Lichtenreit in Antonio Paroli.

Ključne besede: plemiški portreti, Dobrnica, rodbina Adelstein, rodbina Attems, rodbina Gaisruck, rodbina Gabelkoven, rodbina Türndl, Lovrenc Jožef Stachl, Janez Mihael Lichtenreit, Antonio Paroli, Kog pri Ormožu

Abstract

Noble Portraits from the Estate of the Barons Adelstein

1.01 Original scientific article

This article discusses the second set of noble portraits that the National Museum in Ljubljana purchased in 1934 from Jožef Breznik, a landowner at Kog near Ormož, and belonged to the estate of Antonia Kofler, née Baroness Dienersperg, the former owner of Breznik's property. The eighteen portraits under discussion passed into the hands of the Dienersperg family in 1822, when they inherited or purchased the Adelsteins' Dobrnica Mansion (*Guteneck*) near Dobrna. The portraits feature the Adelsteins and their relatives, members of the Attems, Türndl, Gaisruck, and Gabelkoven families. Most individuals portrayed were yet to be identified based on abbreviations, surnames, or circumstances. The majority of oil paintings were produced in Styria, whereas the depictions of four members of the Attems family originated in Gorizia, and one portrait probably in Gotha, Thuringia. Before being transferred to Dobrnica, several portraits were kept at Švarcenštajn Mansion (*Schwarzenstein*) near Velenje. Only the painter Lorenz Josef Stachl, the author of several portraits from the mid-eighteenth century, is attested directly once, and two of his contemporaneous painters from Gorizia can indirectly be identified as Johann Michael Lichtenreit and Antonio Paroli.

Keywords: family portrait gallery, Dobrnica Manor, Adelstein family, Attems family, Gaisruck family, Gabelkoven family, Türndl family, painter Lorenz Josef Stachl, painter Johann Michael Lichtenreit, painter Antonio Paroli, Kog near Ormož

V prejšnji številki revije *Acta historiae artis Slovenica* smo predstavili nekdanjo zbirko plemiških portretov, ki jo je Amalija Breznik (1884–1941) leta 1916 kupila skupaj s Koflerjevo posestjo na Kogu pri Ormožu, šlo pa je za zapuščino zadnjih baronov Dienerspergov. Amalijin mož Jožef Breznik (1879–1945) je zbirko, skupaj 39 slik, leta 1934 prodal Narodnemu muzeju v Ljubljani, kjer ni ostala enoten korpus. Glavnina, 30 portretov, je leta 1947 prešla v Narodno galerijo. Slaba polovica portretov (18) je sestavljala galerijo upodobitev članov baronske rodbine Dienersperg in dveh njihovih sorodnikov z drugima priimkoma. Glede na to, da so bili portreti okoli leta 1832 deležni sistematične ureditve z novimi napisi in so kot taki predstavljali zaključeno celoto, smo jih poimenovali Galerija Dienerspergiana.

Pri preostalih 21 portretih ni bilo nobenih podatkov o štirih upodobljenih osebah. Od tega so trije ženski portreti danes pogrešani, 18 pa jih je zanesljivo prišlo v roke Dienerspergov kot dediščina Antonije baronice Dienersperg, rojene baronice Adelstein (1782–1845), soproge Franca Ksaverja barona Dienersperga (1773–1846), ki je dal urediti Galerijo Dienerspergiano.¹

Glede na provenienco bi drugo polovico portretov lahko imenovali tudi Galerija Adelsteiniana, vendar le pogojno, saj gre za precej bolj heterogeno zbirko od Dienerspergovih portretov. Njena skupna imenovalca sta lastništvo in sorodstvena povezanost portretirancev z baroni Adelsteini iz Dobrnice pri Dobrni, pri čemer se sedem oseb nikoli ni pisalo Adelstein, ampak gre za sorodnike s priimki Attems, Gabelkoven, Gaisruck in Türndl. Ta del Breznikove zbirke tudi ni bil urejen v celoto z enotnimi napisi. Portreti Adelsteinovega sorodstva so se nahajali v dvorcu Dobrnica, ki sta ga zakonca Franc Ksaver in Antonija barona Dienersperga po poroki (1813) najprej vzela v zakup od obeh Antonijinih sorojencev, leta 1822 pa od njiju odkupila.² Sicer pa je bila Dobrnica rodbinska last Adelsteinov vse od konca 17. stoletja.³

Rodbina Adelstein

Plemiška rodbina Adelstein doslej še ni doživela sistematične raziskave.⁴ Z biografskimi podatki njenih članov se bomo srečevali pri obravnavi posameznih portretov, uvodoma pa se pomudimo pri začetkih in temeljnih značilnostih tega s slovenskim prostorom od konca 17. stoletja tesno povezanega rodu, posebej z Dobrnico pri Dobrni in Celjem ter deloma s Šaleško dolino.

Adelsteini, prvotno s priimkom Adel (Adl), so tako kot Dienerspergi, izvirno Dienerji, stopili na plemiški oder razmeroma pozno. Jurij Adl, glavni prejemnik štajerskih deželnih stanov, in njegov bratranec (*Vötter*) Ambrož sta 4. maja 1622 od cesarja Ferdinanda II. prejela plemstvo in grb,⁵ 29. novembra

¹ Golec, "Zbirka plemiških portretov."

² O zakupu in lastništvu gl. Golec, "Dobrna – eno stoletje," 439–41; Golec, *Vzpon in zaton Dienerspergov*, 154, 156–57.

³ Golec, *Vzpon in zaton Dienerspergov*, 167. – O pridobitvi Dobrnice gl. natančneje pri portretu št. 26.

⁴ Starejši genealoški oris izpod peresa J. B. Wittinga vsebuje več večjih napak: Witting, "Steiermärkischer Adel," 4–5. Veliko popolnejša je Naschenwengova genealogija, gl. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [9–11]. Druge obravnave so precej fragmentarne: Golec, "Dobrna – eno stoletje," 424, 427–31, 438–43, 446, 448; Golec, *Vzpon in zaton Dienerspergov*, 111–12, 125, 130–31, 135, 149, 152–60, 166–67, 182–86, 197.

⁵ Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Allgemeines Verwaltungs-, Finanz- und Hofkammerarchiv (AT ÖStA, AVA), Adelsakte, Hofadelsakt von Georg Adam und Wolf Ferdinand Adl Freiherren von Adelstein, 18. 9. 1689, fol. 20–28v, 4. 5. 1622. Prim. Witting, "Steiermärkischer Adel," 4. Frank navaja datum plemenitve 14. 2. 1622 (*Standeserhebungen und Gnadenakte*, 1: 4), kar je v resnici datum mnjenja, predloženega cesarju pred zaključkom postopka (Hofadelsakt von Georg Adl, 14. 2. 1622).

1625 pa še predikat »von Adelstein«.⁶ Ko se je Jurij leta 1615 kot upravitelj urada glavnega prejemnika v Gradcu oženil z vdovo Kunigundo Mairold, poročna matica razkriva, da je bil sin Baltazarja Adla, trškega svetnika in trgovca v trgu Anger severovzhodno od Gradca.⁷ Po Kunigundini smrti (1618) se je neznano kje še pred poplemenitvijo poročil z neko Saro, ki mu je rodila moškega naslednika.⁸ Jurij je preminil leta 1651 v Gradcu kot vdovec, cesarski svetnik, hišni posestnik v mestu ter imetnik posesti Aigen na Zgornjem Štajerskem in Althenhofen pri Gradcu.⁹ Z njegovim sinom Jurijem Adamom st. (1629–1684), od leta 1655 poročenim z Regino Rozalijo pl. Wintersheim (1634–1663/66), hčerjo maloprej poplemenitenega cesarskega svetnika, notranjeavstrijskega vladnega svetnika in kanclerja,¹⁰ je rodbina nadaljevala z utrjevanjem svojega položaja. Tako sta Jurijeve vnuka Jurij Adam ml. (1658–1695) in Volfgang Ferdinand (1659–1719), oba štajerska deželna svetnika, 18. septembra 1689 prejela baronski naslov.¹¹

V istem času sta brata pridobila dvorec Dobrnica pri Dobrni, ki je postal novi »matični grad« Adelsteinove rodbine. Kmalu, leta 1691, je zagospodaril Volfgang Ferdinand sam, poročen z baronico Türndl iz Gradca, Adelsteini pa so tako kot dotlej tudi poslej ostajali v vsaki generaciji omejeni na eno, največ dve družini. Kot dobrniški graščak je Volfgangu Ferdinandu sledil sin Janez Karel baron Adelstein (1692–1754), prvič poročen z baronico Schätzl iz Gradca in drugič z baronico Čečker

⁶ Po zapuščinskem inventarju Jurijevega vnuka Volfganga Ferdinanda barona Adelsteina (1659–1719), graščaka v Dobrnici pri Dobrni, so v Adelsteinovi hiši v Gradcu popisali diplomo Ferdinanda II., izdano 4. 5. 1622 na Dunaju, s katero je cesar Jurija in Ambroža (!) Adla povzdignil v viteški stan, ter diplomo istega cesarja istima dvema – njena podrobnejša vsebina ni znana –, s katero jima je 29. 11. 1625 v Sopronu podelil predikat »von und zu Adlstein« (Steiermärkisches Landesarchiv, Graz (AT StLA), Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 7. 4. 1719, fol. 59v–60).

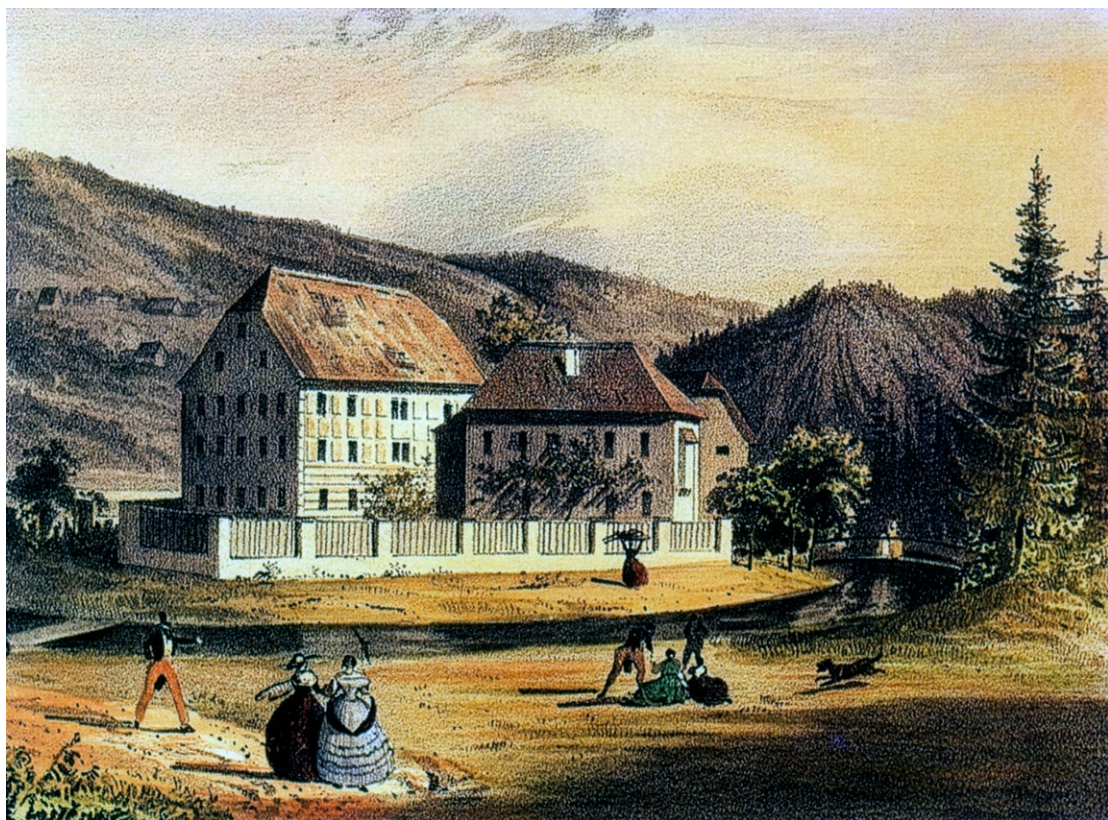
⁷ Diözesanarchiv Graz-Seckau (AT DAG), Pfarrarchiv (PA) Graz-Hl. Blut, Trauungsbuch I 1615–1620, pag. 34, 23. 11. 1615. – Za Jurija ni potrjeno, da bi bil sorodstveno povezan z Volfgangom Adlom, doktorjem obojega prava in odvetnikom ljubljanskega ogradnega sodišča, ter njegovim bratom Ambrožem, cesarskim kornetom, ki naj bi po J. B. Wittingu in H. Naschenwengu leta 1569 prejela grbovno pismo; omenjena avtorja sta ga lahko z Jurijem Adlom povezala le na podlagi opisa grba, gl. Witting, »Steiermärkischer Adel,« 4; Naschenweng, *Der landständische Adel*, [9].

⁸ Smrti obeh žena: AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Sterbebuch I 1615–1621, pag. 191, 12. 3. 1618; Sterbebuch II 1635–1641, pag. 343, 20. 7. 1641. Volfgangova druga poroka tukaj ni zabeležena, prim. Trauungsindex I 1612–1899. Sara mu je prvega otroka rodila 22. 3. 1622, gl. Taufbuch III 1615–1624, pag. 336.

⁹ AT DAG, Sterbebuch IV 1649–1655, pag. 70, 8. 3. 1651; AT StLA, Landrecht, K 4, Adel v. Adelstein (2), 17. 3. 1651, fol. 187–230.

¹⁰ Jurij Adam je bil krščen 26. 7. 1629, oženil se je 31. 1. 1655, umrl pa 5. 11. 1684 (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Taufbuch IV 1625–1642, pag. 213; Trauungsbuch IV 1651–1659, pag. 219; Sterbebuch IX 1683–1691, pag. 109). Prim. Witting, »Steiermärkischer Adel,« 4–5. – Nevestin oče Zaharija Winter je dobil plemiški predikat »von Wintersheim« šele leta 1652 (Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte*, 5: 227). Regina Rozalija se je rodila 20. 9. 1634 kot hči vladnega svetnika Zaharije Winterja in Regine Kristine (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Taufbuch IV 1625–1642, pag. 430). Čas in kraj njene smrti nista znana. Zadnjega otroka je rodila 2. 9. 1663, ko je njen deklinški priimek v krstni matici zapisan (napačno) kot Seifridt (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Taufbuch VII 1659–1666, pag. 341). Po Naschenwengu je še živela 22. 3. 1666, Jurij Adam pa se je kmalu zatem, 2. 8. 1666, oženil z Marijo Kristino N., gl. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [10]. Poroka ni bila v Gradcu (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Trauungsindex I 1612–1899), priimek druge žene, (pl.) Novak, srečamo naslednje leto pri krstu otroka (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Taufbuch VIII 1666–1672, pag. 57). Tudi smrti druge žene ne najdemo v Gradcu (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Sterbeindex I 1610–1727). Med zapuščinskimi inventarji ni inventarja nobene od njegovih žena (AT StLA, Landrecht, K 4–5). Naschenweng (kot zgoraj) pripisuje Juriju Adamu še tretjo soprogo, grofico Reisig, ki pa je bila v resnici soproga njegovega sina Jurija Adama ml. (gl. pri portretu št. 26).

¹¹ AT ÖStA, AVA, Adelsakte, Hofadelsakt von Georg Adam und Wolf Ferdinand Adl Freiherren von Adelstein, 18. 9. 1689, fol. 2–10v. – Vsebinska baronske diplome je zelo skopa, sklicuje se na plemenitveno diplomu njenega prednika Jurija Adla iz leta 1622. – Prim. Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte*, 1: 4; Witting, »Steiermärkischer Adel,« 5; Naschenweng, *Der landständische Adel*, [9].

1. Dvorec Dobrnica po Novi Kaiserjevi suiti okoli leta 1840 (Stopar, *Grajske stavbe*, 37)

s Kranjskega. Ker ni zapustil preživelih otrok, je Adelsteinov »matični grad« prešel na njegovega mlajšega brata Franca Jožefa (1694–1767), graščaka v Šaleški dolini, kamor se je ta priženil v dvorec Gorica k pl. Gabelkovnovi in kupil dvorec Švarcenštajn. Njegov naslednik Anton Karel (1736–1784), poročen z grofico Attems iz Gorice, je zapustil tri majhne otroke, sina in dve hčerki, vdovi pa sta nazadnje ostali le Dobrnica in hiša v Celju, v kateri je njena družina večinoma živela.¹² Dobrnica je leta 1822 pristala v rokah Franca Ksaverja barona Dienersperga (1773–1846), graščaka na sosednji Dobrni in soproga domače hčere Antonije baronice Adelstein (1782–1845).¹³ Rod Adelsteinov je po moški strani izumrl s smrtjo Antonijinega brata Jožefa (1780–1850), visokega častnika na Dunaju, ki je imel samo hčerke.¹⁴

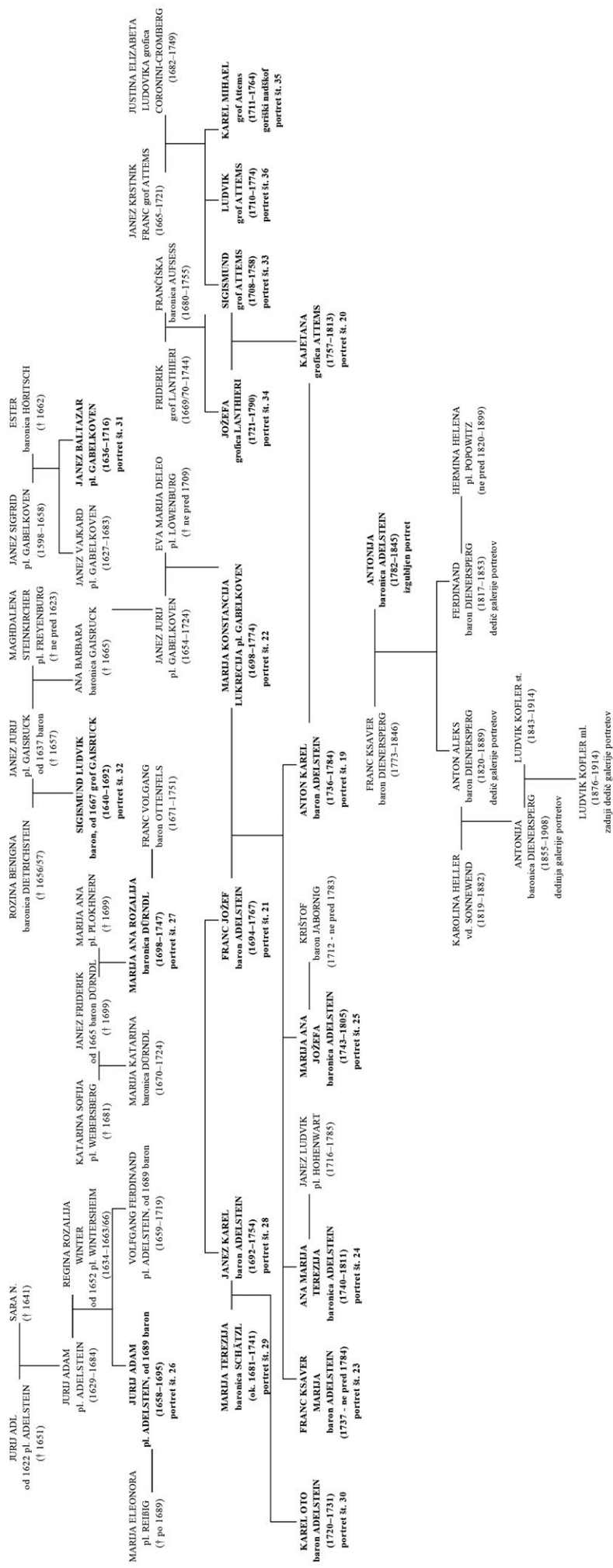
V primerjavi z Dienerspergi so bili Adelsteini veliko manj razvejena rodbina, njeni pripadniki pa na splošno zlasti v 18. stoletju manj vidni in pomembni, čeravno je Adelsteinova rodbina dosegla pobaronjenje celih 77 let pred Dienerspergovo (1766).¹⁵

¹² Gl. pri obravnavi portretov št. 19–22 in 26–29.

¹³ Golec, »Dobrna – eno stoletje,« 439–41; Golec, *Vzpon in zaton Dienerspergov*, 156–57.

¹⁴ Prim. Witting, »Steiermärkischer Adel,« 5; Naschenweng, *Der landständische Adel*, [11]. – Adelsteinova najmlajša hči Kajetana (1826, Videm/Udine – 1912, Gradec) se je poročila z domoznancem, »malim štajerskim Valvasorjem« Francem vitezom Gadollo (1797, Blagovna pri Šentjurju – 1866, Gradec), nečakom Franca Ksaverja barona Dienersperga (1773–1846) ter prapravnukom Janeza Vajkarda Valvasorja (Golec, *Valvasor*, 367). Njuno potomstvo sestavlja danes eno od dveh vej Valvasorjevih potomcev – Gadollovo, ki je izšla od Dienerspergove starejše sestre Barbare (1772, Dobrna – 1841, Blagovna), medtem ko drugo, Resingenovo vejo (po moški strani izumrlo že leta 1885), predstavljajo potomci mlajše sestre Terezije, poročene (Resnik) pl. Resingen (1776, Dobrna – 1849, Gradec). O Valvasorjevem potomstvu natančno v Golec, *Valvasor*.

¹⁵ Prim. Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte*, 1: 4, 229.

Rodbini, sorodstveno povezani od leta 1813 z dolgo ovirano poroko Franca Ksaverja in Antonije, sta primerljivejši po številu plemiških portretov, ki so se kot dediščina znašli v rokah zadnjih Dienerspergov in so leta 1934 iz rok Jožefa Breznika s Koga pri Ormožu prišli v ljubljanski Narodni muzej. Tako v Galeriji Dienerspergiani kot v – pogojno rečeno – Galeriji Adelsteiniani jih namreč naštejemo 18, pri čemer so Adelsteinom najverjetneje pripadali tudi trije danes pogrešani.

Portreti Adelsteinov iz Dobrnice

Portreti Adelsteinov in njihovega sorodstva so, gledano v celoti, nekoliko starejši od portretne zbirke Dienerspergov. Časovni razpon njihovega nastajanja je natančno razmejen in sega od leta 1650 do leta 1775.

V pričujoči obravnavi smo jih oštevilčili od 19 do 36, s čimer smo nadaljevali oštevilčenje prvega dela Breznikove zbirke. Številke od 1 do 18 so dobile slike Galerije Dienerspergiane z Dobrne, s katero so portreti iz Dobrnice od srede 19. stoletja do leta 1934 sestavljali skupen korpus plemiških portretov v rokah rodbin Dienersperg, Kofler in končno Breznik. Portreti rodbine Adelstein so se fizično združili z Galerijo Dienerspergiano najverjetneje šele, ko je dedič Dobrne in Dobrnice Ferdinand baron Dienersperg (1817–1853) leta 1851 oba dvorca prodal in naslednje leto kupil dvorec Brdce pri Mozirju. Tam je zbirko leta 1854 videl Ignac Orožen, ki je trideset let pozneje poročal sicer samo o enem portretu, a o tem zelo natančno.¹⁶ Domožnanec Franc vitez Gadolla (1797–1866), bratranec dobrniškega in dobrnskega graščaka Ferdinanda barona Dienersperga, poročen s Kajetano baronico Adelstein (1826–1912), pa je leta 1861 v rokopisu o genealogiji Dienerspergov in Adelsteinov omenil, da je portret (izmišljenega) opata Dienersperga »svojčas« visel »skupaj z drugimi portreti« v dvorcu Dobrnica.¹⁷ Pri Gadolovi omembi opatovega portreta je šlo zelo verjetno za pomoto in je sliko v resnici videl v sosednjem Dienerspergovem dvorcu Dobrna.¹⁸

V dobrniškem dvorcu je družinskim portretom mogoče slediti šele v drugi polovici 18. stoletja, a zgolj kot sumarno popisanim v zapuščinskih inventarjih lastnikov. Franc Jožef baron Adelstein (1694–1767) je imel ob smrti 14 družinskih portretov, ki so v skladu z običajem ostali neocenjeni (*14 Familien Portrait so unbetheürt*).¹⁹ Pri njegovem sinu Antonu Karlu (1736–1784) inventar izkazuje le neocenjene družinske slike brez navedbe števila (*die alde (sic!) befindliche Familien bilder bleiben ungeschätzt*).²⁰ V Dobrnici je bilo obakrat veliko drugih slik, tako kot že v prvi četrtini 18. stoletja, ko sta nastala zapuščinska inventarja barona Volfganga Ferdinanda (1659–1719) in njegove vdove Marije Katarine, rojene baronice Türndl (1670–1724), vendar v teh dveh popisih zapuščine sploh niso omenjeni portreti sorodnikov,²¹ ne morda zato, ker nobenega ne bi bilo, ampak ker niso imeli tržne vrednosti.

¹⁶ Gre za portret Janeza Baltazarja pl. Gabelkovna (1636–1716) (št. 31) (Orožen, *Das Bisthum*, 5: 161). Več o tem Golec, "Zbirka plemiških portretov," 42–43.

¹⁷ AT StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hss. 917, fol. 1; Golec, "Zbirka plemiških portretov," 42. O zakoncih Gadolla gl. op. 14.

¹⁸ Golec, "Zbirka plemiških portretov," 63.

¹⁹ AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 5. 5. 1767, fol. 140v.

²⁰ AT StLA, Landrecht, Verlässe, K 18, 7–2561–1784, 31. 12. 1784, s. p.

²¹ AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 18. 1. 1719, fol. 29–32, in 1. 2. 1724, fol. 159–63.

Adelsteinove portrete bomo obravnavali po enakih načelih kot Dienerspergove, ne da bi se spuščali na umetnostnozgodovinsko področje in v vprašanje, ali ime upodobljene osebe na portretu ustreza tej osebi. Večino je bilo treba najprej sploh identificirati iz okrajšav, priimkov ali s pomočjo okoliščin. Tako kot pri Galeriji Dienerspergiani smo portrete razvrstili v več skupin, večinoma glede na (ožjo) sorodstveno povezanost oseb.

Prvo skupino sestavljata portreta zakoncev Antona Karla in Kajetane baronov Adelsteinov, graščakov na Dobrnici, ki sta najmlajša, nastala ob njuni poroki leta 1775 (št. 19–20). V drugo skupino smo uvrstili portrete ene generacije Adelsteinov pred njima, družino ožjih sorodnikov – staršev in treh otrok, portretiranih leta 1745 in malce pozneje (eden), ko so živeli v dvorcu Švarcenštajn pri Velenju (št. 21–25). Najštevilnejša in najbolj heterogena je skupina sedmih upodobitev starejših Adelsteinov in njihovih sorodnikov (št. 26–32), v kateri je najstarejši portret datiran z letnico 1650, najmlajši pa so iz druge četrtine 18. stoletja. Četrto, zadnjo skupino sestavljajo štirje portreti goriških grofov Attemsov iz druge in tretje četrtine 18. stoletja (št. 33–36), ki so prišli v Dobrnico kot dediščina Kajetane grofice Attems, omožene baronice Adelstein (št. 20).

Prva skupina: portreta baronskega para Adelstein iz leta 1775

Glede na ožje sorodstvo portretirancev, isto leto nastanka in istega avtorja sestavljata prvo skupino portreta zakoncev Antona Karla barona Adelsteina (1736–1814) in njegove žene Kajetane, rojene grofice Attems (1757–1813). V Breznikovi zbirki sta to najmlajša portreta članov rodbine Adelstein, če odštejemo njuno hčer Antonijo, poročeno baronico Dienersperg (1782–1845), katere portret iz leta 1832 je bil uvrščen v Galerijo Dienerspergiano, saj jo prikazuje že v zrelih letih, kot baronico Dienersperg.²²

Portreta njenih staršev sta več kot pol stoletja starejša, datirana z letnico 1775, tj. z letom, ko sta se portretiranca poročila. Njuno identifikacijo – imeni sta navedeni zgolj z inicialkami – je olajšala navedba starosti.

19. Portret Antona Karla barona Adelsteina (1736–1784) (sl. 2)

Narodni muzej Slovenije, inv. št. 17798 (stara inv. št. 3781); dopasni portret; V: 99,5 cm, Š: 74,5 cm; olje na platnu.

Napis desno zgoraj: »A: M: I: N: F: V: A: / AETATIS SUAE / 39. / A° 1775.« [Anton Maria Johannes Nepomuk Freiherr von Adelstein].

Druga znamenja identifikacije: desno na sredini Adelsteinov rodbinski grb.

Datacija: 1775; neznani avtor; objavljen.²³

Portretiranca so v Narodnem muzeju Slovenije pred identificiranjem (2014) vodili kot: »morda Anton Michael Iohann Nepomuck Freiherr von Adelstein«.²⁴ Ob ugotovitvi, da inicialke ne ustrezajo Antonu Karlu baronu Dienerspergu, ki so ga sicer klicali Anton, sta bili izraženi domnevi, da ime

²² Golec, "Zbirka plemiških portretov," 53.

²³ Dosedanje objave: Horvat in Kos, *Zbirka slik*, 184, kat. št. 658: »morda Anton Michael Iohann Nepomuck Freiherr von Adelstein«; Golec, "Dobrna – eno stoletje," 428; Golec, *Vzpon in zaton Dienerspergov*, 180.

²⁴ Dopis dr. Mateja Kos avtorju 27. 11. 2009. Gl. tudi prejšnjo opombo.

Karel za razliko od drugih imen ni bilo sestavni del njegovega krstnega imena, temveč ga je dobil pozneje, oziroma da bi se pri inicialkah med popravljanjem napisa lahko zgodila napaka.²⁵ Odkritje objave vpisa portretirančevega krsta v danes izgubljeni krstni matici župnije Šmartno v Velenju je potrdilo prvo domnevo. Portretiranec je bil krščen 9. maja 1736 brez krstnega imena Karel, in sicer kot Anton Marija Janez,²⁶ pri čemer je imel za godovnega zavetnika najbližjega Janeza, ki sledi njegovemu rojstvu, tj. Janeza Nepomuka z godovnim dnem 16. majem. Ime Karel so mu resnično nadeli pozneje, po starejšem bratu Karlu Antonu Volfgangu (1735–1737).²⁷ Na portretu je glede na letnico 1775 navedena pravilna starost 39 let.

Anton Karel (1736, Gorica pri Velenju – 1784, Celje) je bil tretji od šestih otrok Franca Jožefa barona Adelsteina (1694–1767) (št. 21) in Marije Konstancije Lukrecije, rojene pl. Gabelkoven (1698–1774) (št. 22), rojen v dvorcu Gorica pri Velenju, tedaj v lasti njegove matere. Šolal se je v Gradcu, najprej na jezuitski gimnaziji in nato še na višjih študijih.²⁸ Oče mu je leta 1766, malo pred svojo smrtjo, prodal posest Švarcenštajn, ki jo je Anton Karel obdržal do smrti.²⁹ Leta 1767 je postal glavni dedič preostalega očetovega premoženja, ki je vključevalo Adelsteinovo rodbinsko posest Dobrnica pri Dobrni, od koder je izvirala njegov oče.³⁰ Na Dobrnici mu je mati Marija leta 1770 prepustila Gorico z Ekenštajnom, a te posesti za razliko od drugih dveh ni obdržal, ampak jo je leta 1779 prodal.³¹

Poročil se je 13. maja 1775 v Mariboru s Kajetano grofico Attems iz goriške Gorice (1757–1813) (št. 20), s katero je živel na Dobrnici in v Celju.³² Še pred tem, leta 1769, je skušal na dražbi pridobiti Brandenau-Mühlhoffnovo zadolženo posest Dobrna s starim dobrnskim višinskim gradom Schlangenburg, zaradi česar se je zapletel v incident in sodni spor s Francem Ksaverjem Avguštinom baronom Dienerspergom (1742–1814), ki se je nato (1770) priženil na Dobrno k Jožefi pl. Brandenau Mühlhoffen (1743–1818). Iz spora se je rodila dolgotrajna zamera, zaradi katere Avguštin veliko pozneje dolga leta ni hotel niti slišati o nameravani poroki svojega sina Franca Ksaverja (1773–1846) z Adelsteinovo hčerjo Antonijo (1782–1845).³³ Ko se je to dogajalo (1800–1813),³⁴ je bil Anton Karel baron Adelstein že veliko let pokojni, hči Antonija pa je ob njegovi smrti štela komaj dve leti. Umrl je 29. septembra 1784 v Celju v 49. letu starosti in zapustil tri majhne otroke.³⁵

²⁵ Golec, "Dobrna – eno stoletje," 427.

²⁶ Orožen, *Das Bisthum*, 5: 298–99.

²⁷ Karel Anton Wolfgang se je rodil 2. 2. 1735 in bil pokopan 18. 4. 1737 (Orožen, *Das Bisthum*, 5: 298, 300).

²⁸ Leta 1750 je izpričan v tretjem, gramatikalnem razredu, leta 1754 na študijski stopnji filozofija in kot gojenec konvikta Ferdinandeum, leta 1755 pa drugo leto na filozofiji, vsakokrat z imenom Anton ter kot Štajerec iz Gorice (*Styrus, Garicensis; Styrus Goriziensis; Styrus, Gorizensis*), gl. Andritsch, *Die Matrikeln*, 4: 222, 392, 397.

²⁹ Orožen, *Das Bisthum*, 5: 344–45. Gl. tudi op. 55.

³⁰ Golec, "Dobrna – eno stoletje," 427–28.

³¹ Orožen, *Das Bisthum*, 5: 161.

³² Nadškofijski arhiv Maribor (SI NŠAM), Župnija Maribor-Sv. Janez Krstnik, Matične knjige, P 1749–1836, pag. 150. Poročna pogodba je bila podpisana šele tri dni po poroki, 16. 5. 1775 v Mariboru, prim. AT StLA, A. Adl von Adlstein, Familie, K 1, H 3, 16. 5. 1775 (10. 7. 1775). – Golec, "Trpljenje 'celjskega Wertherja,'" 31; Golec, *Vzpon in zaton Dienerspergov*, 152–54.

³³ Golec, "Dobrna – eno stoletje," 428–30.

³⁴ O tem natanko: Golec, "Trpljenje 'celjskega Wertherja,'" 30–32, 35–41.

³⁵ Golec, "Dobrna – eno stoletje," 427. O otrocih, od katerih je prvi pomota, gl. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [10–11]. Antonu Karlu se je 12. 3. 1785 rodil še posthumni sin, ki pa je umrl že 25. 3. in katerega smrti Naschenweng ne navaja (SI NŠAM, Župnija Celje-Sv. Danijel, R 1784–1794, fol. 8v–9; M 1784–1807, pag. 5).

V baronovem zapuščinskem inventarju je navedena cela vrsta slik po posameznih prostorih dvorca Dobrnica, medtem ko ni bilo niti ene na Švarcenštajnu in v njegovi hiši v Celju. Največ so jih popisali v t. i. gozdarski sobi (*Forestir Zimer*), poleg štirih krajinskih slik (*Feldstükh Bilder*), ene Marijine (*Frauen Bild*) in osmih beneških portretov (*Venetianische Portrait*) so bile vse družinske slike (brez navedbe števila), ki so kot take ostale neocenjene. O njihovem številu je torej mogoče samo ugibati. V drugih šestih sobah je viselo še 48 slik, večinoma brez navedbe motivov, pri čemer v tem številu ni vključeno neznano število različnih »poetičnih« in pastirskih slik, popisanih v t. i. veliki zgornji sobi.³⁶

20. Portret Kajetane baronice Adelstein, rojene grofice Attems (1757–1813) (sl. 3)

Narodni muzej Slovenije, inv. št. 17799 (stara inv. št. 3790); dopasni portret; V: 98,5 cm; Š: 74,5 cm; olje na platnu.

Napis levo zgoraj: »C: F: V: A: G: G: V: A: / AETATIS SUAE / XVIII. / A° 1775.« [Kajetana Frein von Adelstein geborene Gräfin von Attems].³⁷

Druga znamenja identifikacije: levo na sredini sestavljena Adelsteinov in Attemsov rodbinski grb. Datacija: 1775; neznani avtor; objavljen.³⁸

Kajetana (1757, Gorica – 1813, Celje) je izvirala iz znamenite grofovske rodbine Attems, v kateri se je rodila v Gorici kot najmlajši otrok Sigismunda grofa Attemsa (1708–1758) (št. 33) in Jožefe, rojene grofice Lanthieri (1721–1790) (št. 34). Ob krstu dan pozneje je dobila polno ime Marija Klara Mihaela Frančiška Kajetana Katarina.³⁹ Očeta je izgubila stara eno leto, pred oltar pa je stopila pri 18-ih.

Na portretu, ki je nastal v letu njene poroke z Antonom Karlom baronom Adelsteinom, je upodobljena z nageljnom kot znamenjem neveste,⁴⁰ stara 18 let, kar se ujema z navedbo njene starosti in datacijo portreta. Po moževi zgodnji smrti devet let zatem (1784) je ostala sama s tremi otroki. Grad Švarcenštajn je kmalu zatem prešel v druge roke,⁴¹ na Dobrnici pa je Kajetana gospodarila do nenadne smrti pri 56-ih 11. aprila 1813 v Celju, kjer je s hčerkama večinoma živela.⁴² V njenem zapuščinskem spisu ni popisa premoženja.⁴³

³⁶ AT StLA, Landrecht, Verlässe, K 18, 7–2561–1784, 31. 12. 1784, s. p.

³⁷ Pred identificiranjem (2014) je bila portretiranka v evidenci Narodnega muzeja Slovenije (NMS) vodena kot: »morda Gaetana Frein Von Adelstein Geborene Gräfin Von Attems« (dopis dr. Mateje Kos avtorju 27. 11. 2009).

³⁸ Dosedanje objave: Horvat in Kos, *Zbirka slik*, 184–85, kat. št. 659: »Portret morda predstavlja Gaetano Frein Von Adelstein Geborene Gräfin Von Attems«; Golec, *Vzpon in zaton Dienerspergov*, 180.

³⁹ Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Grafschaft*, 126. Prim. Witting, »Steiermärkischer Adel«, 127.

⁴⁰ O nageljnu kot simbolu poroke oziroma zaroke gl. Komič, »Po sledih Strahlove,« Komič Marn, »Portreti Eleonore,« 72; Komič Marn, »Portretna galerija Attemsov,« 87, in tam navedeno literaturo.

⁴¹ Po Pircheggerju (*Die Untersteiermark*, 209) so Adelsteini tu gospodarili do leta 1785, za njimi Dienerspergi in leta 1798 že Gabrijel Pauer. Ta je leta 1792 skupaj z drugimi gospodstvi kupil Švarcenštajn od Vincenca grofa Sauerja, gl. AT StLA, Steiermärkische Landtafel, LT I, 8. goldener Quatern, B 6–10.

⁴² Golec, *Vzpon in zaton Dienerspergov*, 152. – Kajetanin zapuščinski spis navaja, da je njen sin častnik, hčerki pa živita pri materi v Celju, gl. AT StLA, Landrecht, Verlässe, K 277, 7–3133–1813, 12. 4. 1813.

⁴³ AT StLA, Landrecht, Verlässe, K 277, 7–3133–1813.

2. Anton Karel baron Adelstein (1736–1784) (št. 19),
Ljubljana, Narodni muzej Slovenije
(© Narodni muzej Slovenije; foto: Tomaž Lauko)

3. Kajetana baronica Adelstein, rojena grofica Attems
(1757–1813) (št. 20), Ljubljana, Narodni muzej Slovenije
(© Narodni muzej Slovenije; foto: Tomaž Lauko)

4. Franc Jožef baron Adelstein (1694–1767) (št. 21),
Ljubljana, Narodna galerija
(© Narodna galerija; Fototeka NG)

5. Marija Konstancija baronica Adelstein, rojena pl.
Gabelkoven (1698–1774) (št. 22), Ljubljana, Narodna galerija
(© Narodna galerija; foto: Janko Dermastja)

Druga skupina: portreti baronov Adelstein iz leta 1745 in malo zatem

V to skupino smo uvrstili pet portretov, ki prikazujejo prav toliko članov ožje družine Franca Jožefa barona Adelsteina (1694–1767). Prvi štirje so sočasno delo istega avtorja z letnico 1745. Vsa imena so okrajšana, je pa navedena starost upodobljenih oseb, kar je odločilno prispevalo zlasti k identificiranju obeh otrok. Poleg baronove žene Marije Konstancije, rojene pl. Gabelkoven (1698–1774), sta vsak na svojem portretu upodobljena osemletni Franc Ksaver Marija (1737 – ne pred 1784) in petletna Ana Marija Terezija (1740–1811), pozneje poročena pl. Hohenwart. Gre za starša in mlajša sorojenca poznejšega dobrniškega graščaka Antona Karla (št. 19), portretirane v času, ko je družina živela na Švarcenštajnu pri Velenju (gl. pri portretu št. 21). Pričakovali bi, da bi sočasno nastala tudi nedokumentirana portreta drugih dveh otrok – tedaj devetletnega Antona Karla (1736–1784), ki ga poznamo upodobljenega kot odraslega, in dveletne Marije Ane Jožefe, poročene baronice Jabornig (1743–1805), znane z malce poznejšega otroškega portreta (št. 25), ki je dobil vsebinsko skop napis šele več desetletij pozneje.

Nekje na ženinem portretu je bil podpisan slikar Lovrenc Stachl, zaradi česar so v Narodni galeriji vse štiri portrete iz leta 1745 pripisali temu slikarju. Po mnenju Ferdinanda Šerbelja je Stachlov tudi peti, malce mlajši portret, saj je slikar vse tri otroke naslikal s klinasto obliko obraza.⁴⁴

Slikar Jožef Lovrenc Stachl, čigar izvor in življenjepisni podatki niso znani, če izvzamemo nekaj njegovih del, je prek teh na Slovenskem izpričan med letoma 1745 in 1755.⁴⁵ Na tri njegove plemiške portrete v Narodni galeriji z letnico 1745, od katerih je eden signiran, je opozorila Anica Cevc (1967), ne da bi ugotavljala, kdo so portretiranci in od kod.⁴⁶ Druga Stachlova dela so sakralna in signirana, najdemo pa jih v prostoru od Teharij (1750) in Svetine na Celjskem (1755)⁴⁷ do Kamnika na Kranjskem (1751).⁴⁸

21. Portret Franca Jožefa barona Adelsteina (1694–1767) (sl. 4)

Narodna galerija, inv. št. NG S 712 (v Narodnem muzeju Slovenije (NMS) stara inv. št. 3779); dopasni portret; V: 98,0 cm, Š: 74,0 cm; olje na platnu.

Napis desno zgoraj: »F: I: F: V: A: / AETATIS. SUAE. 51. / A° 1745.« [Franz Joseph Freiherr von Adelstein].

Druga znamenja identifikacije: desno zgoraj Adelsteinov rodbinski grb.

Datacija: 1745; avtor: Lovrenc Jožef Stachl; neobjavljen.⁴⁹

Adelsteinov rodbinski grb, inicialke in starost 51 let ob nastanku portreta leta 1745 nedvoumno pričajo, da je upodobljenec Franc Jožef baron Adelstein (1694, Dobrnica – 1757, Dobrnica). Po danes izgubljeni krstni matici župnije Dobrna je bil krščen 4. decembra 1694 kot sin Volfganga Ferdinanda pl. Adelsteina (1659–1719) in Katarine, rojene pl. Türndl (*Dierindle*) (1670–1724).⁵⁰

Odraščal je (tudi) v Gradcu, saj sta oba s starejšim bratom (Janezom) Karlom (1692–1754) v graški univerzitetni matriki vpisana med dijaki prvega razreda gimnazije kot barona in Štajerca iz

⁴⁴ Mnenje Ferdinanda Šerbelja, 24. 4. 2025.

⁴⁵ Cevc, "Stachl, Lovrenc Josip," 434.

⁴⁶ Cevc, "Stachl, Lovrenc Josip," 434. – Podatka o treh Stachlovih portretih Anica Cevc še ni navedla pri obravnavi Stachla v razstavnem katalogu leta 1964, gl. Cevc, *Stari tuji slikarji*, 37.

⁴⁷ Cevc, "Stachl, Lovrenc Josip," 434.

⁴⁸ Lesar, *Umetnine iz depojev*, 48. – Za opozorilo na literaturo se iskreno zahvaljujem dr. Ferdinandu Šerbelju.

⁴⁹ Portretiranec doslej ni bil identificiran. Po podatkih Narodne galerije gre za delo slikarja L. Stachla.

⁵⁰ Orožen, *Das Bisthum*, 8: 334. – O starših gl. pri portretu baronice Türndl (št. 27).

Gradca (*L. B., Styrys, Graecensis*).⁵¹ Njun oče je bil namreč skrbnik mladoletnih baronov Türndlov, svojega graškega svaka in svakinje (gl. pri portretu št. 26). Pred oltar je stopil 26. maja 1732 v župniji Šmartno v Velenju z Marijo Konstancijo Lukrecijo (1698–1774) (št. 22), hčerjo pokojnega Janeza Jurija pl. Gabelkovna.⁵² Tu mu je žena prinesla v zakon podedovani dvorec Gorica z gospostvom Ekenštajn,⁵³ sam pa je najpozneje leta 1741 kupil bližnji Gaisruckov dvorec Švarcenštajn s posestjo⁵⁴ in ga obdržal do leta 1766, ko ga je malo pred smrtjo prodal sinu Antonu Karlu.⁵⁵ Zakonca sta najprej živela v ženinem dvorcu Gorica pri Velenju, kjer se jima je med letoma 1734 in 1740 rodilo šest otrok,⁵⁶ med njimi kot tretjerojeni Anton Karel (št. 19). V zgodnjih štiridesetih letih sta se preselila na kupljeni grad Švarcenštajn in tam je leta 1743 prišel na svet še zadnji, sedmi otrok.⁵⁷ V zgodnjih šestdesetih letih so se Adelsteini ustalili v Dobrnici pri Dobrni, od koder je Franc Jožef izhajal in kjer je do smrti leta 1754 gospodaril njegov starejši brat Janez Karel, ki ni zapustil potomcev (št. 28). Dobrnico je Franc Jožef leta 1760 kupil od ovdovele svakinje Franciške Terezije, rojene baronice Čecker.⁵⁸ Tu je 28. januarja 1767 napisal oporoko, 20. februarja pa so ga na Dobrni položili k večnemu počitku.⁵⁹

⁵¹ Karla srečamo v matriki vpisanega leta 1700, Franca Jožefa pa 1705, gl. Andritsch, *Die Matrikeln*, 3: 163, 183.

⁵² V danes izgubljeni poročni matici župnije Šmartno v Velenju je Franc Jožef naveden kot sin pokojnega Volfganga Ferdinanda barona Adelsteina, nevesta Marija Konstancija Lukrecija pa kot hči pokojnega Janeza Jurija pl. Gabelkovna (Orožen, *Das Bisthum*, 5: 299–300). – Witting, ki ima v zvezi z Adelsteini več napak, Francu Jožefu pred to ženo pripisuje kot prvo soprogo Franciško, hčerko Franca Sigmunda barona Čeckerja z Novega dvora pri Radečah in Marije Ane, rojene baronice Egkh (Witting, "Steiermärkischer Adel," 5), a gre za še eno napako, ki jo je za njim povzel tudi Miha Preinfalk (*Plemiške rodbine na Slovenskem: 16. stoletje*, 294, 331). Čeckerjeva je bila v resnici žena njegova brata Janeza Karla (1692–1754) (št. 28); prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [10].

⁵³ AT StLA, B 249/5, Sikora, Die steirischen Gülden etc., V. Kreis Cilli, 2–3. Prim. Orožen, *Das Bisthum*, 5: 160; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, 224.

⁵⁴ Ignacij Orožen ga kot lastnika navaja za Francem Leopoldom grofom Gaisruckom, ki je umrl leta 1729, ob Adelsteinovi poroki 26. 5. 1732 pa je v njegovem plemiškem predikatu tudi že Švarcenštajn (Orožen, *Das Bisthum*, 5: 344). Pirchegger na tej podlagi barone Adelsteine označuje kot lastnike v časovnem razponu 1730–1785 (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, 209), kar je prešlo v mlajšo literaturo. Po štajerski imenjski knjigi je Franc Jožef baron Adelstein kupil Švarcenštajn od Karla grofa Gaisrucka šele leta 1741 (AT StLA, B 249/5, Sikora, Die steirischen Gülden etc., V. Kreis Cilli, 2, 349), vendar so zapoznili vpisi prej pravilo kakor redkost. Grof Gaisruck je Švarcenštajn po istem viru (348) pridobil po materi Mariji Rozini, ta pa od svojega moža Franca Leopolda leta 1726, a je bila v resnici tedaj že šest let mrtva, prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [628].

⁵⁵ Orožen, *Das Bisthum*, 5: 344. – Štajerska imenjska knjiga postavlja prodajo šele v leto 1771, ko je bil Franc Jožef že štiri leta pokojni, prim. AT StLA, B 249/5, Sikora, Die steirischen Gülden etc., V. Kreis Cilli, 2.

⁵⁶ Orožen, *Das Bisthum*, 5: 298–99. – Matične knjige župnije Šmartno so izgubljene, Orožen pa ni objavil podatkov, kje v župniji so se Adelsteinovi otroci rojevali. Da je bil rezidenca Adelsteinov dvorec Gorica, potrjuje identificiranje dveh sinov, Antona in Franca Ksaverja, z Gorico (*Garicensis, Goriziensis, Gorizensis*) v gimnazijsko-univerzitetni matriki graških jezuitov med letoma 1750 in 1755 (Andritsch, *Die Matrikeln*, 4: 222, 223, 392, 397, 401). Naschenweng rojstva prvih šestih otrok pomotoma postavlja v Dobrnico, gl. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [10].

⁵⁷ SI NŠAM, Župnija Št. Ilj pri Velenju, Matične knjige, R 1717–1752, pag. 251 (brez navedbe kraja rojstva); prim. Orožen, *Das Bisthum*, 5: 366.

⁵⁸ O tem pričajo samo regesti listin v njunih zapuščinskih inventarjih: kupne pogodbe in njenega osnutka (*Projekt*), obeh datiranih v Dobrnici 1. 9. 1760, ter likvidacijskega obračuna med pogodbenikoma, datiranega prav tam 15. 5. 1761, gl. AT StLA, Landrecht, K 6, Adel v. Adelstein (4), 25. 1. 1766, fol. 82, in 28. 4. – 5. 5. 1767, fol. 135. Prevzem Dobrnice za pokojnim bratom Janezom Karlom je v štajerski imenjski knjigi vpisan šele leta 1771, in sicer hkrati z dedovanjem sina Antona Karla. Franc Karel je posest deloma podedoval in deloma pridobil s prevzemom bratovih dolgov, prim. AT StLA, B 249/5, Sikora, Die steirischen Gülden etc., V. Kreis Cilli, 2. – O Janezu Karlu gl. tudi pri obravnavi žene in sina (št. 29–30).

⁵⁹ Orožen, *Das Bisthum*, 8: 339, 369. – Po Naschenwengu je umrl dva dni prej, 18. 2. 1767, gl. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [10].

V njegovem zapuščinskem inventarju so v Dobrnici v t. i. zrcalni sobi (*In Spiegl-Zimmer*) sumarno popisali 14 družinskih portretov, ki so v skladu z običajem ostali neocenjeni (*14 Familien Portrait so unbetheürt*),⁶⁰ po drugih prostorih pa še 59 krajinskih in drugih slik (*8 Laaff. [Landschaft] Bilder, 5 Spallier Bilder, 14 alt vnd schlechte Bilder, 32 verschiedene Bilder mit Gläser*).⁶¹

22. Portret Marije Konstancije baronice Adelstein, rojene pl. Gabelkoven (1698–1774) (sl. 5)

Narodna galerija, inv. št. NG S 728 (v NMS stara inv. št. 3772); dopasni portret; V: 99,0 cm, Š: 74,0 cm; olje na platnu.

Napis levo zgoraj: »M: C: F: V: A: / G: F: V: G: / AETATIS. SUAE. 67. / ANNO 1745.«

[Maria Constantia Freiin von Adelstein geborene Freiin von Gabelkoven].

Po inventarni knjigi NMS: »Lo. Stachl pinx 1745«.

Po podatkih Narodne galerije: »Lo. Stachl Pinx: / 1745«.

Druga znamenja identifikacije: sestavljen Adelsteinov in Gabelkovnov grb.

Datacija: 1745; avtor: Lovrenc Jožef Stachl, neobjavljen.⁶²

Druga žena Franca Jožefa barona Adelsteina Marija Konstancija Lukrecija, rojena pl. Gabelkoven (1698, Dobrava ali Gorica pri Velenju – 1774, Dobrnica), je bila najmlajši otrok Janeza Jurija pl. Gabelkovna (1654–1724) in Eve Marije, rojene Deleo pl. Löwenburg († ne pred 1724), rojena 2. marca 1698 kot Marija Lukrecija Maksimilijana.⁶³ Njen oče je pozno, šele na prelomu iz 17. v 18. stoletje, postal gospodar dvorca Gorica, kamor so že prej prenesli sedež gospostva Ekenštajn in kjer so Gabelkovni gospodarili od nakupa posesti leta 1661.⁶⁴ Leta 1724 umrli Janez Jurij je posest zapustil svojim šestim hčeram (poročena

⁶⁰ AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 5. 5. 1767, fol. 140v.

⁶¹ AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 5. 5. 1767, fol. 140v–42v.

⁶² Portretiranka doslej ni bila identificirana.

⁶³ Gablkoven, *Stemma genealogicum*, 119. – Kljub drugačnemu imenu – Marija Lukrecija Maksimilijana, ki ga navaja njen stari stric Janez Baltazar pl. Gabelkoven leta 1709 v tiskani genealogiji svoje rodbine, ni nobenega dvoma, da gre zanj. Kot krstna botra in sestra Ivane Ludovike Jožefe se leta 1718 pojavi v vlogi krstne botre pod imenom Marija Lukrecija Konstancija, ob očetovi smrti leta 1724 kot Ana Marija Konstancija Lukrecija, ob poroki leta 1732 pa kot Marija Konstancija Lukrecija (Orožen, *Das Bisthum*, 5: 160, 298, 300). Povsem ustrezna je tudi starost 76 let v mrliški matični knjigi župnije Dobrna 20. 5. 1774 (SI NŠAM, Župnija Dobrna, Matične knjige, M 1771–1830, pag. 17). Njen omenjeni stari stric Janez Baltazar je v rodbinski genealogiji objavil datume rojstev vseh sedmih otrok, rojenih med letoma 1680 in 1698, samo za prvorojenko in predzadnjega otroka pa je zapisal tudi kraj rojstva, dvorec Dobrova pri Velenju (Gablkoven, *Stemma genealogicum*, 119, 122), ter izpričal, da Janez Jurij živi (1709) na Ekenštajnu (tj. dvorec Gorica) v celjski grofiji. Ignacij Orožen pa je iz danes izgubljene krstne matice župnije Šmartno v Velenju izpisal samo krst edinega zgodaj umrlega sina, krščenega 16. 3. 1694 (Orožen, *Das Bisthum*, 5: 296), morda zato, ker krsti drugih niso bili vpisani (o praksi nedoslednega vpisovanja krstov plemiških otrok prim. Golec, "Plemstvo v cerkvenih matičnih knjigah"). Tudi ta sin naj bi se po Gabelkovnovi genealogiji rodil še v Dobrovi, vendar eno leto pozneje, 14. 3. 1695, in umrl leta 1697 (Gablkoven, *Stemma genealogicum*, 122). Oče Janez Jurij je bil rojen 26. 3. 1654 na Blagovni pri Šentjurju (Gablkoven, *Stemma genealogicum*, 119), umrl pa 30. 1. 1724, po mrliški matici star 70 let in pokopan v Škalah (Orožen, *Das Bisthum*, 5: 300). Mati Eva Marija je tedaj še živela. Marijo Konstancijo je Witting v genealogiji Adelsteinov imenoval samo s prvim imenom Konstancija in ji pripisal napačne starše, gl. Witting, "Steiermärkischer Adel," 5. Prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [621].

⁶⁴ Dvorec Gorica, tedaj še pristavo, in povsem porušeni Ekenštajn je 6. 4. 1661 od Marjete Deleo (*Delein*) baronice Löwenburg, rojene pl. Gabelkoven, kupila Ana Marija pl. Gabelkoven, rojena pl. Gaisruck, prejšnja lastnica Marjete Deleo pa je to posest, zarubljeno pl. Scheierjem, pridobila z nakupom tri leta prej, 27. 2. 1658 (Orožen, *Das Bisthum*, 5: 160). – V štajerski imenjski knjigi je nakup zabeležen šele leta 1664, nato pa ni podatkov o lastnikih vse do leta 1726, gl. AT StLA, B 249/5, Sikora, Die steirischen Gülden etc., V. Kreis Cilli, 115, 143. Po viru druge roke naj bi Janez Jurij baron Adelstein kupil posest Ekenštajn leta 1694, prim. rodovno deblo Adelsteinov, ki ga je sredi 19. stoletja sestavil Franc vitez Gadolla, v AT StLA, A. Adl von Adlstein, Familie, K 1, H 1.

je bila le ena), dve leti zatem, 9. junija 1726, pa jo je po poravnavi s sestrami prevzela Marija Konstancija. Šest let pozneje se je pri 34-ih 26. maja 1732 omožila s Francem Jožefom baronom Adelsteinom⁶⁵ (št. 21) in si z njim ustvarila družino. Marija Konstancija ob poroki sicer ni bila več mlada, vendar ji portret z letnico 1745 daje občutno preveč let, kar 67. Avtor oziroma popravljalet napisa se je zmotil za dvajset let. Umrla je na Dobrni kot vdova 20. maja 1774, po tamkajšnji mrliški matici stara ustreznih 76 let.⁶⁶

Gabelkovni so bili sicer tipična plemiška rodbina zgodnjenovoveškega nastanka. Plemiški predikat »von Gablkoven« je 15. avgusta 1606 v Gradcu prejelo osem bratov in bratrancev s priimkom Gabelkover. Del rodbine se je leta 1630 povzpela med barone, vendar ne tudi veja, iz katere je izšla Marija Konstancija.⁶⁷ Baronski predikat ob okrajšavi deklinškega priimka na njenem portretu tako ni upravičen.

V njenem zapuščinskem inventarju, sestavljenem v Dobrnici, niso popisali nobenih slik, saj je bil lastnik dvorca tedaj že sin Anton Karel (št. 19), Mariji Konstanciji pa so pripadali samo osebni predmeti.⁶⁸

23. Portret Franca Ksaverja Marije barona Adelsteina (1737 – ne pred 1784) (sl. 6)

Narodna galerija, inv. št. NG S 727 (v NMS stara inv. št. 3780); dopasni portret; V: 99,0 cm, Š: 74,0 cm; olje na platnu.

Napis levo zgoraj: »F: X: M: F: V: A: / AETATIS SUAE VIII. / An: 1745.« [Franz Xaver Maria Freiherr von Adelstein].

Druga znamenja identifikacije: desno zgoraj Adelsteinov rodbinski grb.

Datacija: 1745; avtor: Lovrenc Jožef Stachl; neobjavljen.⁶⁹

O portretiranecu (1737, Gorica pri Velenju – ne pred 1784, neznano kje) ni znanega prav veliko. Po krstni matici župnije Šmartno v Velenju je dobil krstno ime Franc Ksaver Marija Jožef in je bil rojen 20. novembra 1737⁷⁰ kot četrti otrok Franca Jožefa barona Adelsteina (št. 21) in Marije Konstancije Lukrecije, rojene pl. Gabelkoven (št. 22). Leta 1750 ga srečamo v drugem razredu graške jezuitske gimnazije kot Franca Ksaverja barona Adelsteina, Štajerca iz Gorice (*Styrus Goricensis*), leta 1755 pa na višjih jezuitskih študijah, na študijski stopnji filozofija z enakimi identifikacijskimi oznakami kot prvič, le da izvemo tudi to, da je bil gojenec nadvojvodovega konvikta (Ferdinandeuma).⁷¹ Postal je poklicni častnik in dosegel vsaj čin pehotnega poročnika.⁷² Oče mu je leta 1767 z oporoko namenil

⁶⁵ Orožen, *Das Bisthum*, 5: 160–61. Natančneje o poroki Orožen, *Das Bisthum*, 5: 299–300. – V štajerski imenjski knjigi je prenos lastništva na podlagi pogodbe med šestimi sorojenci vpisan z letnico 1727, gl. AT StLA, B 249/5, Sikora, *Die steirischen Gülden etc.*, V. Kreis Cilli, 115.

⁶⁶ SI NŠAM, Župnija Dobrna, Matične knjige, M 1771–1830, pag. 17.

⁶⁷ Gablkoven, *Stemma genealogicum*; Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte*, 2: 61; »Gabelkofen.« Prim. rodovnike v AT StLA, A. Gabelkhoven, Familie und Herrschaft, K 1, H 2; Naschenweng, *Der landständische Adel*, [609, 621].

⁶⁸ AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 20. 10. 1774, fol. 229–34.

⁶⁹ Portretiranec doslej ni bil identificiran.

⁷⁰ Orožen, *Das Bisthum*, 5: 299.

⁷¹ Andritsch, *Die Matrikeln*, 3: 223, 401.

⁷² V oporoki in nato še zapuščinskem inventarju svojega očeta Franca Jožefa je naveden med dediči kot Franc Ksaver, podporočnik v Colloredovem pešpolku (AT StLA, A. Adl von Adlstein, Familie, K 1, H 3, 28. 1. 1767; AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 5. 5. 1767, fol. 125), ob prejemu dediščine istega leta pa se je podpisal kot poročnik omenjenega pešpolka (AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 28. 9. 1767, fol. 192). Brez navedbe čina, zgolj kot Franca, ga najdemo na seznamu dedičev v zapuščinskem inventarju matere Konstancije (AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 20. 10. 1774, fol. 229v). Naschenweng kot zadnji podatek o njem navaja, da je bil še živ ob materini smrti 18. 5. 1774, prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [10].

6. Franc Ksaver Marija baron Adelstein (1737 – ne pred 1784) (št. 23), Ljubljana, Narodna galerija
(© Narodna galerija; foto: Janko Dermastja)

7. Ana Marija Terezija baronica Adelstein, poročena pl. Hohenwart (1740–1811) (št. 24), Ljubljana, Narodna galerija
(© Narodna galerija; foto: Janko Dermastja)

8. Marija Ana Jožefa baronica Adelstein, poročena baronica Jabornig (Jabornegg) (1743–1805) (št. 25), Ljubljana, Narodna galerija
(© Narodna galerija; foto: Janko Dermastja)

letno apanažo 120 goldinarjev, dokler ne prevzame poveljstva nad četo.⁷³ Leta 1784, ko mu je bilo 47 let in ga v virih srečamo zadnjič, mu je tedaj umrl brat Anton Karel, dobrniški graščak, apanažo še vedno izplačeval, Franc Ksaver pa je tedaj še bil v aktivni službi.⁷⁴ Tudi če se je kdaj poročil in je imel potomce, se njegov rod očitno ni nadaljeval po moški veji.

24. Portret Ane Marije Terezije baronice Adelstein (1740–1811), poročene pl. Hohenwart (sl. 7)
Narodna galerija, inv. št. NG S 912 (v NMS stara inv. št. 3773); dopasni portret; V: 98,5 cm, Š: 74,5 cm; olje na platnu.

Napis desno zgoraj: »A: M: T: V: F: V: A: / AETATIS SUAE V. / A. 1745« [Anna Maria Theresia Freiin von Adelstein].

Druga znamenja identifikacije: desno zgoraj Adelsteinov rodbinski grb.

Datacija: 1745; avtor: Lovrenc Jožef Stachl; neobjavljen.⁷⁵

Ana Marija Terezija baronica Adelstein, poročena pl. Hohenwart (1740, Gorica pri Velenju – 1811, Podgrad pri Vranskem) je bila krščena v Šmartnem v Velenju kot Ana Marija Terezija Ivana, hči Franca Jožefa barona Adelsteina (št. 21) in Marije Konstancije Lukrecije, rojene pl. Gabelkoven (št. 22), rojena 2. maja 1740.⁷⁶ Portret jo prikazuje kot petletno deklico, ko je družina že živela na gradu Švarcenštajn. Še ne 15-letna se je v domači župniji Št. Ilj pri Velenju 7. januarja 1755 omožila s skoraj četrto stoletja starejšim vdovcem Janezom Ludvikom pl. Hohenwartom (1716–1785), graščakom v Podgradu pri Vranskem,⁷⁷ kjer se je zakoncema rodilo vseh sedem otrok (1757–1768),⁷⁸ med njimi kot drugorojena Ivana Nepomucena (1758–1832), katere portret je bil del Galerije Dienerspergiane.⁷⁹ Družina Hohenwart se je v zgodnjih osemdesetih letih preselila v graščino Spodnje Perovo pri Kamniku, kjer je Janez Ludvik leta 1785 umrl kot najemnik posesti svojega brata. Ana Marija Terezija je nazadnje živela v Krškem in tam umrla 8. novembra 1811 v beneficiatni hiši. Njen sin Ignac pl. Hohenwart (1764–1832) je bil namreč dolgoletni leskovsko-krški župnik.⁸⁰

25. Portret Marije Ane Jožefe baronice Adelstein, poročene baronice Jabornig (Jabornegg), (1743–1805) (sl. 8)

Narodna galerija, inv. št. NG S 933 (v NMS stara inv. št. 3788); celopostavni sedeči portret; V: 98,7 cm, Š: 74 cm; olje na platnu.

Napis levo zgoraj: »B. Jabornig geb. B. Adelstein«.

Brez datacije; avtor: Lovrenc Jožef Stachl; neobjavljen.⁸¹

⁷³ AT StLA, A. Adl von Adlstein, Familie, K 1, H 3, 28. 1. 1767.

⁷⁴ AT StLA, Landrecht, Verlässe, K 18, 7–2561–1784, s. d. [29. 9. 1784], Passiv Stand, ad 31. 12. 1784. – Prav ta zapis omogoča datacijo popisa pokojnikovih pasivnih dolgov, 29. 9. 1784. Anton Karel je namreč bratu dolgoval apanažo za 8 mesecev in 28 dni od 1. 1. 1784 dalje.

⁷⁵ Portretiranka doslej ni bila identificirana.

⁷⁶ Orožen, *Das Bisthum*, 5: 299.

⁷⁷ SI NŠAM, Župnija Št. Ilj pri Velenju, Matične knjige, P 1729–1770, s. p.; prim. Orožen, *Das Bisthum*, 5: 366.

⁷⁸ Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), ZAL LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. XXV, Hohenwarth.

⁷⁹ Golec, "Zbirka plemiških portretov," 73–75.

⁸⁰ Golec, "Neprava Valvasorjeva hiša," 83–84. – Naschenweng ima za njeno smrt pravičen datum, a napačno letnico 1795, prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [10, 866].

⁸¹ Portretiranka doslej ni bila identificirana.

Otroški portret Marije Ane Jožefe baronice Adelstein, poročene baronice Jabornig (1743, Švarcenštajn – 1805, Celje), glede na drugačen napis daje vtis, kot da ne spada v to skupino. Napis je bil dodan pozneje in je delo iste roke kot napisi na štirih drugih portretih, ki smo jih uvrstili v naslednjo skupino (št. 26–27, 29, 32). Ferdinand Šerbelj portret pripisuje istemu slikarju kot portrete štirih članov njene družine (št. 21–25),⁸² nastal pa je kmalu po letu 1745, saj je otrok še majhen.

Iz katere Adelsteinove družine izvira deklica, v napisu imenovana baronica Jabornig, rojena baronica Adelstein, je razkril seznam pasivnih dolgov leta 1784 umrlega dobrniškega graščaka Antona Karla barona Adelsteina (št. 19). Na seznamu je namreč navedena pokojnikova obveznost do še žive sestre Marije baronice Jabornig, rojene baronice Adelstein,⁸³ kar je bilo ključno za identificiranje »skrivnostne« portretiranke.

Bila je najmlajša hči Franca Jožefa in Marije Konstancije baronov Adelstein (št. 21–22), rojena 15. septembra 1743 na Švarcenštajnu pri Velenju in krščena kot Marija Ana Jožefa.⁸⁴ Skupaj z bratoma in sestro je leta 1767 kot mladoletna Marija Ana in zato tudi z datumom rojstva navedena na seznamu dedičev po svojem očetu Francu Jožefu v njegovem zapuščinskem inventarju.⁸⁵ Istega leta je dosegla polnoletnost in odpravo skrbništva.⁸⁶ Zakaj je tako dolgo ostala samska in kakšne možnosti za možitev je imela, razkriva oče Franc Jožef v oporoki leta 1767, v kateri pravi, da je zaradi dolgotrajnih krčev (*durch die zugefallene und langwürdig dauernde Fräñß*) v zelo slabem stanju, samska in na eno nogo ohromela, zato jo mora brat Anton Karel vzdrževati do smrti in ji poleg tega izplačati nujni delež.⁸⁷ Brat, dobrniški graščak, je bil očitno kar zadovoljen, ko se je te obveznosti otresel in je skoraj 40-letno Marijo 17. februarja 1783 v Celju pospremil pred oltar s Krištofom baronom Jabornigom.⁸⁸ Jabornigu (1712, Gradec – po 1783, neznano kje), ki je bil več kot trideset let starejši od žene, je v Celju leto poprej umrla prva žena Ana Marija pl. Vogtern (ok. 1725–1782), s katero je imel šest otrok.⁸⁹ Izšel je iz izvirno

⁸² Mnenje Ferdinanda Šerbelja, 24. 4. 2025.

⁸³ Pokojnik je imel do sestre obveznost izplačila dednega deleža v višini 3400 goldinarjev, gl. AT StLA, Landrecht, Verlässe, K 18, 7–2561–1784, s. d. [29. 9. 1784], Passiv Stand, ad 31. 12. 1784.

⁸⁴ SI NŠAM, Župnija Št. Ilj pri Velenju, Matične knjige, R 1717–1752, pag. 251 (brez navedbe kraja rojstva); prim. Orožen, *Das Bisthum*, 5: 366.

⁸⁵ AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), fol. 125, 5. 5. 1767.

⁸⁶ AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), fol. 182, 26. 9. 1767.

⁸⁷ AT StLA, A. Adl von Adlstein, Familie, K 1, H 3, 28. 1. 1767. – Naschenweng navaja o njej kot zadnji podatek, da je še živela ob materini smrti 18. 5. 1774, prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [10].

⁸⁸ Ob poroki je ženin naveden kot vdovec, nevesta pa kot Marija iz (rodu) baronov Adelstein (*Ill[ustrissi]ma D[omi] c[e]lla Maria e baronibus de Adelstein*). Njena poročna priča je bil (brat) Anton (Karel) baron Adelstein; novo skupno bivališče pa ženinovo stanovanje (*ad sponsum*) v Celju, h. št. 42 (SI NŠAM, Župnija Celje-Sv. Danijel, Matične knjige, P 1769–1804, pag. 88).

⁸⁹ Krištof baron Jabornig se je rodil 18. 1. 1712 v Gradcu in dobil ob krstu ime Krištof Jožef. Bil je sin Ernesta Franca Jožefa barona Jaborniga (Jabornegg) in Aurore Konstancije Katarine, rojene grofice Gaisruck (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Taufbuch XII 1707–1720, pag. 270; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Stadt*, 108). V Gradcu se mu je v zakonu z Marijo Ano pl. Vogtern 1. 6. 1741 rodil edini tam rojeni otrok, sin Karel Adam Janez Marija Krištof, ki je umrl kmalu po rojstvu, že 16. 8. 1741 (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Taufbuch XIV 1735–1746, pag. 417; Sterbebuch XII 1723–1742, pag. 1231; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Stadt*, 138, 189). Drugih pet otrok, ki jih poleg prvorojenca pozna Naschenweng in od katerih so vsaj trije odrasli, se je rodilo neznano kje. Za Jaborniga, ki mu Naschenweng poleg krstnih imen Krištof in Jožef daje še tretje ime: Franc Krištof Jožef, navaja, da je bil častnik, leta 1742 s činom praporščaka. Ženino smrt postavlja (po zapuščinskem spisu) v Celje z datumom 3. 8. 1782, kar je dan prej kot v mrliški knjigi, Jabornigovo smrt pa v čas po 18. 12. 1782, ko je izpričan kot vdovec; njegove druge žene baronice Adelsteinove ne pozna, gl. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [885–86]. Krištofovo istovetnost s soprogom Marije baronice Adelstein potrjuje navedba deklškega priimka njegove prve žene

koroške rodbine Jabornig (Jabornegg) zu Gamsenegg, ki se je med plemstvo povzpela v 16. stoletju in prišla leta 1667 do baronskega naslova.⁹⁰ Nekdanji častnik Krištof se je šele v poznejših letih preselil v Celje, kjer je imel hišo v Poštni ulici.⁹¹ Umrl ni v mestu ob Savinji niti v Gradcu,⁹² medtem ko se je Marijino življenje izteklo 19. novembra 1805 v Celju.⁹³ Njenega zapuščinskega inventarja ne poznamo.⁹⁴

Kakšno pot do Dobrnice je prehodil njen otroški portret, je mogoče le ugibati. Skoraj nobenega dvoma ni, da je v zgodnjih šestdesetih letih 18. stoletja prišel z Adelsteini iz Švarcenštajna. Marija bi ga po poroki lahko vzela s seboj v Celje in bi se na Dobrnico vrnil pozneje, po njeni smrti. V tem primeru napis ne bi mogel nastati pred letom 1805. Vsekakor je bil dodan po letu 1783, ko je Marija baronica Adelstein šele postala baronica Jabornig.

Tretja skupina: portreti drugih Adelsteinov in njihovi sorodnikov

Ta skupina, v katero smo uvrstili sedem portretov (št. 26–32), je tako po časovnem razponu nastajanja kot po vsebini najbolj heterogena.

Štiri portrete provenienčno povezujejo enotni napisi, ki so enaki kot na otroškem portretu baronice Adelstein, poročene baronice Jabornig, z napisom »B. Jabornig geb. B. Adelstein« (št. 25). Gre za portrete s prav tako skopimi napisi: »Adam v. Adelstein« (št. 26), »Baronin Dirndl« (št. 27) »B. Adelstein geb. Schelzl« (št. 29) in »Graf Gaisruck« (št. 32). Samo zadnji, portret grofa Gaisrucka, ima na drugem mestu tudi izvorni, slabo viden in zato doslej vedno prezrt napis: »AETATIS SVAE 10 ANNO 1650«. Portret so ob nepoznavanju tega podatka doslej postavljali v 2. polovico 17. stoletja.⁹⁵

Marije Ane Krescencije pl. Vogtner ob smrti 4. 8. 1782 (*nata de Vogtheren*); mrliška matica ji daje 57 let (roj. okoli 1725), preminila je v hiši št. 42 (SI NŠAM, Župnija Celje-Sv. Danijel, Maticne knjige, M 1757–1784, pag. 87), ki je naslednje leto, ob Krištofovi vnovični poroki, izpričana kot njegovo domovanje (gl. prejšnjo opombo). Jabornig se prvič ni poročil v štajerski prestolnici (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Trauungsindex I 1612–1899; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Stadt*) in tudi prva žena ni bila Gradčanka, razen če ni šlo v resnici za neplemkinjo in se je rodila 28. 2. 1725 kot hči graškega zlatarja Leopolda Fokhnerja in Marije Elizabete ter bila krščena kot Ana Marija Rozina (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Taufbuch XIII 1721–1734, pag. 250); v indeksu h krstni matici je njen priimek zapisan kot Vogtner (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Taufindex I 1589–1744). Pomenljivo je, da Frank ne pozna takšne plemiške rodbine, gl. Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte*, 5: 167. Tudi v Naschenwengovem genealoškem priročniku je Marija Ana edina s tem priimkom, prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [885].

⁹⁰ Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte*, 2: 256; Hildebrandt, "Der Adel in Kärnten," 83–84; Naschenweng, *Der landständische Adel*, [884].

⁹¹ Ni znano, čigava je bila hiša št. 42 pred letom 1783, ko je kot lastnik izpričan Franc baron Jabornegg. Po Janku Orožnu jo je okoli leta 1800 kupil Ivan Šunko (Orožen, *Posestna in gradbena zgodovina Celja*, 30). O istovetnosti Franca Jaborniga (Jabornegga) s Krištofom Jabornigom gl. op. 89.

⁹² SI NŠAM, Župnija Celje-Sv. Danijel, Maticne knjige, Ind M 1757–1834; AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Sterbeindex II 1728–1910; PA Graz-St. Peter, Sterbeindex 1728–1875; PA Graz-Dom, Sterbeindex 1786–1876; PA Graz-Mariae Himmelfahrt, Sterbeindex 1783–1938; PA Graz-St. Leonhard, Sterbeindex 1700–1911. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Stadt*. – Krištofovega zapuščinskega spisa za razliko od spisa prve žene tudi ni med zapuščinskimi spisi štajerske deželne pravde, prim. indeks v AT StLA, B 148, Landrecht Verlässe, Adeluge und Geistliche 1783–1830.

⁹³ V mrliški matici je navedena samo kot Marija baronica Jabornig, starost 56 let je za šest let in pol podcenjena, bivališče pa Mesto, h. št. 50 (SI NŠAM, Župnija Celje-Sv. Danijel, Maticne knjige, M 1784–1807, pag. 308). Hiša št. 50 ni bila njena last, ampak ena od dveh nizkih stavb na nekoč Dereanijevem, pozneje Pauserjevem svetu (Orožen, *Posestna in gradbena zgodovina Celja*, 47).

⁹⁴ Gl. indeks v AT StLA, B 148, Landrecht Verlässe, Adeluge und Geistliche 1783–1830.

⁹⁵ Vrišer, *Noša v baroku*, 94.

Napisi niso mogli nastati pred letom 1783, ko je Marija Ana Jožefa baronica Adelstein (1743–1805), najmlajša med portretiranci, s poroko postala baronica Jabornig. Tipografija je poznobaročna, kar pomeni pozno 18. stoletje in zgodnje 19. stoletje.⁹⁶ Ne vemo, ali temeljijo na starejših napisih ali so bili izdelani po spominu naročnikov. Tudi tega ne, ali je odsotnost osebnih imen razen pri Adamu pl. Adelsteinu posledica pomanjkljivih informacij naročnikov, ki bi se v zvezi z identiteto katere od oseb lahko tudi motili, če se niso mogli opreti na pisne podatke.

Kot prva naročnika napisov prideta v poštev zakonca Anton Karel baron Adelstein (1736–1784) in Kajetana baronica Adelstein (1757–1813) – najsi bo še za moževega življenja ali v času ženinega dolgotrajnega vdovstva –, kot zadnja pa Franc Ksaver baron Dienersperg (1773–1846) in Antonija, rojena baronica Adelstein (1782–1845), preden sta se sredi tridesetih let preselila z Dobrne v Gradec.

26. Portret Jurija Adama pl. Adelsteina, od 1689 barona Adelsteina (1658–1695) (sl. 9)

Narodni muzej Slovenije, inv. št. 1545 (stara inv. št. 3787); dopasni portret; V: 89,2 cm, Š: 68,5 cm; olje na platnu.

Napis desno zgoraj: »Adam v. Adelstein«.

Brez datacije; neznani avtor; objavljen.⁹⁷

Glede na pripisovani čas nastanka upodobitve konec 17. ali v začetku 18. stoletja⁹⁸ in upodobljenčevo starost gre lahko samo za Jurija Adama Adla pl. Adelsteina (1658, Gradec – 1695, neznano kje), ki je bil 18. septembra 1689 skupaj z bratom Volfgangom Ferdinandom (1659–1719) povzdignjen v baronski stan,⁹⁹ na portretu pa še nima baronskega naslova.

Rojen je bil 27. maja 1658 v Gradcu kot prvi sin Jurija Adama pl. Adelsteina st. (1629–1684) in Regine Rozalije, rojene pl. Wintersheim (1634–1663/66),¹⁰⁰ ter vnuk cesarskega svetnika Jurija Adla († 1651), ki je bil leta 1622 kot glavni prejemnik štajerskih deželnih stanov poplemeniten v Adla pl. Adelsteina.¹⁰¹ V rodnem mestu je leta 1670 izpričan kot gimnazijec drugega razreda

⁹⁶ Mnenje Ferdinanda Šerbelja, 24. 4. 2025.

⁹⁷ Dosedanje objave: Vrišer, *Noša v baroku*, 106, repr. 81, datirano: konec 17., začetek 18. stoletja; Horvat in Kos, *Zbirka slik*, 126, kat. št. 329, datirano: konec 17., začetek 18. stoletja.

⁹⁸ Gl. prejšnjo opombo.

⁹⁹ Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte*, 1: 4. – Izvirnik baronske diplome, ki jo je 18. 9. 1689 v Augsburgu izdal Leopold I., je bil leta 1719 shranjen v Adelsteinovi hiši v Gradcu, tako kot dve diplomi Ferdinanda II. – prva o povzdignitvi Jurija in Ambroža Adla v viteški stan, izdana 4. 5. 1622 na Dunaju, in druga o podelitvi predikata *von und zu Adelstein* istima dvema, izdana v Šopronu 29. 11. 1625 (AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 7. 4. 1719, fol. 59v–60). – Povzdignitev v baronski stan je zadnji podatek, ki ga o Juriju Adamu pozna Naschenweng, *Der landständische Adel*, [10].

¹⁰⁰ AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Taufbuch VI 1651–1659, pag. 473; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Stadt*, 67. – Njegova starša Jurij Adam Adel pl. Adelstein in Regina Rozalija pl. Wintersheim sta se poročila 31. 1. 1655 v Gradcu, mati kot hči Zaharije pl. Wintersheima, cesarskega svetnika, notranjeavstrijskega vladnega svetnika in kanclerja (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Trauungsbuch IV 1651–1659, pag. 219; prim. Witting, "Steiermärkischer Adel," 4–5; poroke ni v Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Stadt*, 206). Oče Jurij Adam st. je umrl 5. 11. 1684 v Gradcu (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Sterbebuch IX 1683–1691, pag. 109; smrt ni navedena v Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Stadt*), mati pa neznano kdaj in kje. Za nobenim od njiju ni ohranjen zapuščinski inventar, gl. AT StLA, Landrecht, K 4–5. Več o starših v op. 10.

¹⁰¹ Naschenweng, *Der landständische Adel*, [9–10]; Witting, "Steiermärkischer Adel," 4; Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte*, 1: 4.

9. Jurij Adam pl. Adelstein, od 1689 baron Adelstein (1658–1695) (št. 26), Ljubljana, Narodni muzej Slovenije
(© Narodni muzej Slovenije; foto: Tomaž Lauko)

10. Marija Ana Rozalija baronica Türndl, poročena baronica Ottenfels-Gschwind (1698–1747) (št. 27), Ljubljana, Narodna galerija
(© Narodna galerija; foto: Janko Dermastja)

11. Janez Karel baron Adelstein (1692–1754) (št. 28), Ljubljana, Narodna galerija
(© Narodna galerija; foto: Bojan Salaj)

12. Marija Terezija baronica Adelstein, rojena baronica Schätzl (ok. 1681–1741) (št. 29), Ljubljana, Narodna galerija
(© Narodna galerija; foto: Janko Dermastja)

jezuitske gimnazije, in sicer sočasno z leto dni mlajšim prej omenjenim bratom.¹⁰² Njegova nadaljnja življenjska pot je znana le v obrisih.¹⁰³ Po zapuščinskem inventarju je sklenil poročno pogodbo z Marijo Eleonoro pl. Reisig 27. julija 1689 na gradu Vodriž pri Slovenj Gradcu.¹⁰⁴ Marija Eleonora (kmalu po 1660 – ne pred 1708) je bila po Naschenwengu zgodaj osirotela hči Jurija Karla barona Reisiga († 1667) in Marije Konstancije, rojene pl. Webersberg († 1669), iz spodnještajerske rodbine, ki je leta 1612 dobila plemiški naslov in 1652 baronstvo.¹⁰⁵

Po štajerski imenjski knjigi je Jurij Adam skupaj z bratom Volfgangom Ferdinandom leta 1688 podedoval očetova imenja,¹⁰⁶ približno v tem času pa sta brata pridobila še posest in dvorec Dobrnica pri Dobrni, po imenjski knjigi od leta 1675 last Franca Ignaca Seifrieda pl. Ehrenfrieda. Že leta 1691 je Jurij Adam svoj delež na Dobrnici prepustil bratu.¹⁰⁷ Njegova življenjska pot se je končala nedolgo pred 1. septembrom 1695, ko sta bila v Gradcu imenovana komisarja za popis zapuščine.¹⁰⁸ Zapuščinski inventar priča, da je imel v štajerski prestolnici hišo in v okolici nekaj vinogradov in drugih zemljišč, sicer pa nobenih slik in knjig.¹⁰⁹

Jurij Adam baron Adelstein, kot vse kaže, ni zapustil potomcev,¹¹⁰ zato se je njegov portret tem lažje znašel v rokah bratove družine. Glede na plemiški predikat *von*, brez baronskega naslova, je nastal najpozneje leta 1689. Gre za zelo kvalitetno delo, ki bi ga bilo mogoče postaviti v okolje beneške portretistike.¹¹¹

¹⁰² Oba brata sta bila v istem razredu in sta v gimnazijsko-univerzitetni matriki označena kot Štajerca in deželana (*Styrus, Provincialis*), gl. Andritsch, *Die Matrikeln*, 3: 30.

¹⁰³ Witting navaja, da je umrl 22. 12. 1731 v Gradcu (Witting, "Steiermärkischer Adel," 5), a je tega dne v resnici preminil mladi (Karel) Oto, sin njegovega nečaka Janeza Karla (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Sterbebuch XII 1723–1742, pag. 553) (gl. pri portretu št. 30). Witting se je zmotil tudi z navedbo, da se je poročil z Marijo Katarino, hčerko Janeza Friderika barona Türndla in Katarine Sofije, rojene pl. Webersberg, rojeno 30. 1. 1670 v Gradcu (Witting, "Steiermärkischer Adel," 5), saj je bila ta v resnici žena njegovega brata Volfganga Ferdinanda (gl. pri portretu št. 27).

¹⁰⁴ AT StLA, Landrecht, K 4, Adl v. Adelstein (2), 12. 9. 1695, fol. 368. – Poroke ni v poročni matici župnije Šmartno pri Slovenj Gradcu (SI NŠAM, Župnija Šmartno pri Slovenj Gradcu, Matične knjige, P 1667–1729). Prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [1204], ki na drugem mestu [10] nevesto pomotoma označuje kot tretjo ženo Jurija Adama Adelsteina st.

¹⁰⁵ Naschenweng, *Der landständische Adel*, [1203–04]. Glede na poroko staršev na gradu Žusem leta 1660, ki jo navaja Naschenweng, in prvorojenstvo bi se Marija Eleonora lahko tam tudi rodila. Zapuščino njenega očeta Jurija Karla barona Reisiga so leta 1667 popisali v dvorcu Pogled pri Poljčanah (AT StLA, Landrecht, K 989, Reisig (2), H 2, 26. 11. 1667). Matične knjige župnije Loče pri Poljčanah za ta čas niso ohranjene (SI NŠAM, Župnija Loče pri Poljčanah, popis). Marija Eleonora baronica Adelstein je bila še živa 9. 9. 1708, ko je kot krstna botra izpričana v Škalah (Orožen, *Das Bisthum*, 5: 119; SI NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1685–1720, s. p.).

¹⁰⁶ AT StLA, B 249/5, Sikora, Die steirischen Gülden etc., V. Kreis Cilli, 4–5.

¹⁰⁷ AT StLA, B 249/5, Sikora, Die steirischen Gülden etc., V. Kreis Cilli, 2–3, 153. – Po Pircheggerju je Dobrnico bratoma volila Maksimilijana pl. Ehrenfried, rojena baronica Prank, ki naj bi jo dobila (*mit ihm belehnt*) kmalu po letu 1675, brata Adelstein pa leta 1690 (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, 222). Ehrenfriedova je po Naschenwengu umrla leta 1685, verjetno na Dobrnici, njen mož Franc Ignac, gospod na Dobrnici, pa šele naslednje leto; zakonca, ki sta se poročila v poznejših letih, leta 1674, nista imela otrok, gl. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [1406].

¹⁰⁸ AT StLA, Landrecht, K 4, Adl v. Adelstein (2), 12. 9. 1695, fol. 367v. – Njegova smrt ni vpisana v mrliški matici graške mestne župnije (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Sterbeindex I 1610–1727; Sterbebuch X 1692–1705). Prim. tudi Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Stadt*, 278).

¹⁰⁹ AT StLA, Landrecht, K 4, Adl v. Adelstein (2), 12. 9. 1695, fol. 367–79v.

¹¹⁰ Prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [10].

¹¹¹ Mnenje Ferdinanda Šerbelja, 24. 4. 2025.

27. Portret Marije Ane Rozalije baronice Türndl (Thürndl/Dürndl/Dirndl), poročene baronice Ottenfels-Gschwind (1698–1747) (sl. 10)

Narodna galerija, inv. št. NG S 934 (v NMS stara inv. št. 3771); dopasni portret; V: 98,5 cm, Š: 74,5 cm; olje na platnu.

Napis levo zgoraj: »Baronin Dirndl«.

Brez datacije; neznani avtor; objavljen.¹¹²

Pri mladi ženski na sliki, označeni samo kot »baronica Dirndl«, bi najprej pomislili, da gre za Marijo Katarino baronico Türndl (1670, Gradec – 1724, [Dobrnica]), ki se je leta 1690 priložila v Adelsteinovo rodbino. Možu Volfgangu Ferdinandu baronu Adelsteinu (1659–1719) je na Dobrnici pri Dobrni rodila pet otrok (1692–1702),¹¹³ med njimi Janeza Karla (št. 28) in Franca Jožefa (št. 21). Ni znano, kje sta zakonca stopila pred oltar, vsekakor ne v Gradcu,¹¹⁴ kjer sta 23. septembra 1690 sklenila poročno pogodbo¹¹⁵ in kjer sta bila oba rojena. Volfgang Ferdinand, krščen 20. oktobra 1659, je bil sin Jurija Adama Adla pl. Adelsteina in Regine Rozalije, rojene pl. Wintersheim,¹¹⁶ Katarina s krstnim imenom Marija Katarina pa hči Janeza Friderika barona Türndla (Dürndl) (1632–1699) in Katarine Sofije, rojene pl. Webersberg (1638–1681), krščena 30. januarja 1670.¹¹⁷ Njen oče, (notranjeavstrijski) vladni svetnik in prisednik deželne pravde, je le malo prej, 10. decembra 1665, pridobil baronski naslov s predikatom »von und zu Alt-Kainach«¹¹⁸ po gradu pri Voitsbergu zahodno od Gradca. Alt-Kainach je bil v rokah rodbine, ki naj bi prišla s Saškega, od konca 16. stoletja.¹¹⁹

Katarina baronica Adelstein, rojena baronica Türndl, je umrla, malo preden so 1. februarja 1724 na Dobrnici popisali njeno zapuščino.¹²⁰ Zadnjih pet let je preživela kot vdova. Njen mož Volfgang

¹¹² Dosedanje objave: Vrišer, "Noša na portretih," 109, repr. 91, kot: »Portret baronice Dirndl, prva polovica 18. stoletja«; Vrišer, *Noša v baroku*, 27, 106, repr. 85, kot: »Portret baronice Dirndl, prva pol. 18. stol.«.

¹¹³ Orožen, *Das Bisthum*, 8: 334.

¹¹⁴ Prim. AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Trauungsbuch VII 1675–1700. – Poroče tudi ni v poročni matici župnije Kainach pri Voitsbergu zahodno od Gradca, kjer so Türndli imeli dvorec Alt-Kainach (AT DAG, PA Kainach, Trauungsbuch 3 1689–1706).

¹¹⁵ Izvirnik poročne pogodbe so popisali v zapuščinskem inventarju Volfganga Ferdinanda med njegovo zapuščino v Gradcu, gl. AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 7. 4. 1719, fol. 60.

¹¹⁶ AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Taufbuch VII 1659–1666, pag. 16; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Stadt*, 68.

¹¹⁷ AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Taufbuch VIII 1666–1672, pag. 290; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Stadt*, 76. – Za genealoške podatke o njenih starših gl. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [491–92]. O času smrti staršev gl. tudi njuna zapuščinska inventarja v AT StLA, Landrecht, K 1360, Türndl, 21. 3. 1681 in 30. 6. 1699.

¹¹⁸ AT ÖStA, AVA, Adelsakte, Hofadelsakt von Johann Friedrich Thürndl von und zu Altkheinach, 10. 12. 1665. Prim. Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte*, 5: 132; Naschenweng, *Der landständische Adel*, [491]. – V njegovem zapuščinskem inventarju so popisali tudi kranjsko deželansko diplomu Friderika barona Türndla, izdano 12. 1. 1671 v Ljubljani, gl. AT StLA, Landrecht, K 1360, Türndl, 30. 6. 1699.

¹¹⁹ Naschenweng, *Der landständische Adel*, [491–92]; AT ÖStA, AVA, Adelsakte, Hofadelsakt von Johann Friedrich Thürndl von und zu Altkheinach, 10. 12. 1665, fol. 3–3v.

¹²⁰ AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 1. 2. 1724, fol. 148–79. Ignacij Orožen iz danes izgubljene dobrnske mrliške matice ni izpisal podatkov o njeni smrti (Orožen, *Das Bisthum*, 8: 339), Naschenweng, *Der landständische Adel*, [10, 492], pa navaja datum 1. 1. 1724.

Ferdinand baron Adelstein se je poslovil od tega sveta prvega dne leta 1719.¹²¹ Ob smrti je imel dvorec s posestjo Dobrnica,¹²² hišo v predmestju Gradca ob Muri pa je že pred tem izročil ženi.¹²³ V njegovem graškem stanovanju so popisali tudi tri slike, med katerimi je bil morda en družinski portret neznane osebe.¹²⁴

Dvom o tem, da bi bila mlada portretiranka res Adelsteinova žena Katarina baronica Türndl, kar pomeni, da bi portret nastal najpozneje leta 1690, ko se je omožila, je vzbudila datacija portreta, ki ga je Andreja Vrišer postavila šele v prvo polovico 18. stoletja z utemeljitvijo, da je bila frizura »fontange« domisljica poznega 17. stoletja in da slika mlade baronice Türndl kaže »pozno različico te nevsakdanje mode«.¹²⁵ Portret je na drugem mestu umestila na začetek 18. stoletja oziroma »bržkone« v ta čas.¹²⁶

Glede na to, da je napis na portretu (*Baronin Dirndl*) nastal precej pozneje, sočasno s štirimi drugimi portretnimi napisi,¹²⁷ bi bila portretiranka, če bi šlo res za Marijo Katarino, vsekakor označena tudi kot poročena baronica Adelstein in ne le kot baronica Türndl. Portretirana mlada dama je nedvomno njena veliko mlajša polsestra Marija Ana Rozalija (1698, Gradec – 1747, Celovec), krščena 17. oktobra 1698 v Gradcu kot Rozalija Terezija Ana, hčerka Janeza Friderika barona Türndla in njegove zadnje žene Marije Ane,¹²⁸ rojene pl. Plöckner.¹²⁹ Po tragični smrti svojih staršev, ki sta že spomladi 1699, ko ji je bilo približno pol leta, utonila v narasli reki Kainach zahodno od Gradca,¹³⁰ je skupaj s triletnim bratom Janezom Friderikom baronom Türndlom ml.

¹²¹ Zapuščinski inventar njegovega premoženja na Dobrnici ima datum 18. 1. 1719 (AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3)), iz ženinega inventarja pa izvemo, da je njegovo skrbništvo nad Türndlovim premoženjem trajalo do 1. 1. 1719 (AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 1. 2. 1724, fol. 150), kar je bil vsekakor datum njegove smrti. Ta datum navaja tudi Naschenweng, *Der landständische Adel*, [10, 492].

¹²² AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 18. 1. 1719, fol. 15–39v. – O pridobitvi Dobrnice gl. pri portretu št. 26.

¹²³ AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), inventar Adelsteinove zapuščine v Gradcu, 7. 4. 1719, fol. 71.

¹²⁴ AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 80v–81. – Šlo je za sliko neke stare ženske (*eines alten Weibs*) s črnim okvirjem, ki so jo ocenili na vrednost 3 goldinarjev. Ocenitev vrednosti bi izključevala možnost družinskega portreta, lahko pa je bila slika ocenjena zato, ker je niso prepoznali kot družinsko. Drugi dve sta prikazovali tri kvartopirce (*3 falsche Spieler gemallen*) in Marijo (*ein Frauen Bildt*). Prim. op. 36.

¹²⁵ Vrišer, "Noša na portretih," 109–10;

¹²⁶ Vrišer, *Noša v baroku*, 27.

¹²⁷ Portreti št. 25–26, 29, 32.

¹²⁸ AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Taufbuch XI 1694–1706, pag. 255. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Stadt*, 96; Naschenweng, *Der landständische Adel*, [492].

¹²⁹ Njena starša Janez Friderik baron Türndl in Marija Ana pl. Plöckner sta sklenila poročno pogodbo 14. 8. 1695 na Dunaju, gl. AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 18. 1. 1719, fol. 56. Nevesta je bila hči dr. prava Jakoba Ernesta pl. Plöcknerja († 1724, Dunaj), odvetnika in cesarskega dvornega svetnika, ki je bil šele leta 1690 povzdignjen v viteški stan, in njegove žene Helene Elizabete († po 1712), prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [113, 492].

¹³⁰ V zapuščinskem inventarju Wolfganga Ferdinanda barona Adelsteina so med Türndlovimi skrbniškimi dokumenti popisali inventarja Janeza Friderika in Marije Ane baronov Türndl, sestavljena maja in junija 1699 v Gradcu (AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 18. 1. 1719, fol. 57v). Iz sodne listine z datumom 15. 1. 1700, popisane v zapuščinskem inventarju Franca Jožefa barona Adelsteina, izhaja, da sta zakonca Türndl skupaj s služabnikom umrla v nesreči »in den grossen Wasser Kainach« (AT StLA, Landrecht, K 6, Adel v. Adelstein (4), 28. 4.–5. 5. 1767, fol. 129). Po Naschenwengu se je to zgodilo 22. aprila 1699, gl. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [10, 492].

(1696–1768)¹³¹ prišla v družino polsestre Marije Katarine in njenega moža Volfganga Ferdinanda barona Adelsteina, ki je postal skrbnik obeh sirot.¹³² Ta je skoraj dve desetletji do svoje smrti (1719) upravljal Türndlovo premoženje, ki sta ga od nepremičnin sestavljala hiša v Gradcu in posest z dvorcem Alt-Kainach pri Voitsbergu zahodno od Gradca.¹³³ Vse kaže, da je Adelsteinova družina živela (tudi) v Gradcu, saj sta sinova na tamkajšnji jezuitski gimnaziji označena kot Gradčana (1700 in 1705).¹³⁴

Marija Ana Rozalija na portretu nima drugega priimka, kar bi kazalo, da se ni nikoli poročila, po drugi strani pa vrtnica v roki namiguje na nevesto.¹³⁵ Poročila se ni tako mlada, kot jo prikazuje portret, ampak šele v 36. letu 15. februarja 1734 v Celovcu, in sicer z vdovcem Francem Wolfgangom baronom Ottenfelsom (Ottenfels-Gschwind).¹³⁶ Njen generacijo starejši soprog (1671, Celovec – 1751, Špital ob Dravi) je bil vnuk višjega stanovskega sekretarja Hansa Sigmunda Otta, leta 1653 plemenitenega s predikatom pl. Ottenfels. Oče Volf Jakob, gospod v Podkrnosu (Gurnitz) ob Glini, je leta 1710 dosegel povzdignitev v baronski stan, Franc Wolfgang pa leta 1719 združitev imena in grba z imenom in grbom pokojnega sorodnika v »Freiherr von Ottenfels und Gschwindt«.¹³⁷ Po Naschenwengu je Franc Wolfgang izpričan kot deželni svetnik, poverjenik koroških deželnih stanov in stanovski glavni prejemnik, gospod na Töscheldorfu in Labecku. Tako s prvo ženo Marijo Franciško baronico Haydegg (1679, Gradec – 1732, Celovec), ki mu je rodila devet otrok, kot z drugo, baronico Türndl, je sicer živel v Celovcu. Tu mu je Marija Ana Rozalija poldrugo leto po poroki rodila še

¹³¹ Janez Friderik ml. je bil krščen 9. 10. 1698 v Gradcu (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Taufbuch XI 1694–1706, pag. 136; Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Stadt*, 94–95) in umrl prav tam 20. 2. 1768 kot svetnik deželne pravde (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Sterbebuch XIV 1754–1770, pag. 617; Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Stadt*, 298). Prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [492].

¹³² Iz zapuščinskega inventarja Marije Katarine baronice Adelstein, rojene baronice Türndl, je razvidno, da je bil njen pokojni mož Wolfgang Ferdinand skrbnik (*Gerhab*) mladoletnih Janeza Friderika barona Türndla ml. in njegove sestre Marije Ane Rozalije od leta 1691 [prav 1699 – gl. op. 130] do 1. 1. 1719, kar je bil vsekakor datum njegove smrti (AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 1. 2. 1724, fol. 150). Poleg raznih popisanih spisov o skrbništvu v Adelsteinovem zapuščinskem inventarju o tem zelo nazorno govori Janez Friderik baron Türndl v svoji oporoki, ki jo je za primer smrti sestavil pri 18-ih 22. 9. 1716 v Gradcu; v njej pravi, da sta ga Wolfgang Ferdinand in njegova žena, »mein hochgedachte Frau Mämb« (!) od otroštva vzgajala z veliko truda, skrbi in ljubezni, za svojo glavno dedinjo imenuje sestro Marijo Rozalijo, če pa ta umre, postanejo dediči trije Adelsteinovi otroci: najprej Janez Karel in Franc Jožef, v primeru njune smrti pa Marija Katarina, omožena baronica Mauerburg (AT StLA, A. Türndl, Familie, K 1, H 1, 22. 9. 1716).

¹³³ Popis Türndlovega premoženja pod Adelsteinovim skrbništvom vključno s skrbniškimi spisi je vključen v inventar Adelsteinove zapuščine, popisane v Gradcu (AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 7. 4. 1719, fol. 53–84v). Med listinami sta bili tudi diplomi Janeza Friderika barona Türndla st. o pridobitvi štajerskega deželanstva 28. 1. 1630 (očeta z istim imenom) in kranjskega 12. 1. 1671 (AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 7. 4. 1719, fol. 55).

¹³⁴ Andritsch, *Die Matrikeln*, 3: 163, 183.

¹³⁵ Mnenje Ferdinanda Šerbelja, 24. 4. 2025.

¹³⁶ Iz dokumentov rodbine Türndl njena usoda po letu 1719 ni razvidna, prim. AT StLA, A. Türndl, Familie, K 1; AT StLA, Landrecht, K 1360, Türndl. Po skrbnikovi smrti sta si Marija Ana Rozalija in njen brat Janez Friderik razdelila premoženje iz Türndlove zapuščine v hiši v Gradcu (AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 7. 4. 1719, fol. 76–76v). Kakšna je bila njena nadaljnja življenjska pot, je razkril Naschenweng, *Der landständische Adel*, [492]. Natančneje o poroki: Archiv der Diözese Gurk, Klagenfurt (AT ADG), PA Klagenfurt-St. Egid, Trauungsbuch II 1663–1744, pag. 400.

¹³⁷ Naschenweng, *Der landständische Adel*, [1125–26]; Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte*, 4: 21–22.

zadnjega otroka, svojo edinko, ki je odrasla in se poročila.¹³⁸ Življenje baronice Ottenfels-Gschwind, rojene baronice Türndl, se je izteklo v Celovcu 17. aprila 1747, ko ji še ni bilo 49 let.¹³⁹

Njena slika bi glede na mladost upodobljenke lahko bila v Dobrnici že leta 1719 ob smrti skrbnika Volfganga Ferdinanda barona Adelsteina, vendar njegov zapuščinski inventar ter tudi pet let mlajši inventar žene Marije Katarine ne izkazujeta nobenega družinskega portreta. Razlog je morda samo ta, da vrednosti teh slik v zapuščinah praviloma niso ocenjevali. Sicer pa sta pokojnika premogla veliko različnih upodobitev.¹⁴⁰

28. Portret Janeza Karla barona Adelsteina (1692–1754) (sl. 11)

Narodna galerija, inv. št. NG S 881 (v NMS stara inv. št. 3783); dopasni portret; V: 98 cm, Š: 73,5 cm; olje na platnu.

Brez napisa.

Druga znamenja identifikacije: levo zgoraj Adelsteinov rodbinski grb.

Brez datacije; neznani avtor; neobjavljen.¹⁴¹

Na podlagi identičnega grba kot na portretu Marije Terezije baronice Adelstein, rojene baronice Schätzl (št. 29), in iste roke, ki je ta portret izdelala, je bilo portretiranca mogoče identificirati kot baroničinega soproga Janeza Karla barona Adelsteina (1692, Dobrnica – 1754, Dobrnica).¹⁴² Rodil se je kot prvorojenec tri leta prej, leta 1689, pobaronjenega¹⁴³ Volfganga Ferdinanda (1659–1719) in Katarine, rojene pl. Türndl (1670–1724). Po danes izgubljeni krstni matici župnije Dobrna je bil krščen 18. januarja 1692 z imenom Karel.¹⁴⁴ Po očetu je podedoval posest Dobrnica in jo obdržal do smrti. Umrli je za kapjo v 63. letu starosti, pokopali so ga 9. marca 1754 na Dobrni.¹⁴⁵ Bil je v vojaški službi, o čemer priča tudi prsni oklep na portretu, in imel pred poroko čin stotnika.¹⁴⁶ Prvič se je oženil neznano kje, najpozneje v začetku leta 1720, v katerem se mu je rodil zgodaj umrli sin Karel Oto (1720–1731) (št. 30). Po smrti žene Marije Terezije, rojene baronice Schätzl (ok. 1681–1741), je 9. aprila 1742 v kapeli domačega dvorca stopil pred oltar še s Frančiško Terezijo baronico Čečker

¹³⁸ Naschenweng, *Der landständische Adel*, [1126].

¹³⁹ Naschenweng, *Der landständische Adel*, [1126]. Natančneje o smrti: AT ADG, PA Klagenfurt-St. Egid, Sterbebuch IV 1720–1779, fol. 108v.

¹⁴⁰ Ob smrti barona Volfganga Ferdinanda leta 1719 so po posameznih prostorih popisali vrsto slik, med njimi samo v zgornji veliki dvorani 13 majhnih in velikih krajinskih, velika jedilnica v zgornjem nadstropju pa je bila sploh vsa okrašena z majhnimi in velikimi slikami (AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 18. 1. 1719, fol. 29–32). Zapuščinski inventar Marije Katarine iz leta 1724 izkazuje po sobah več kot 40 *Bilder, Bildlein, Landschafttlen, Gemähl* idr. (AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 1. 2. 1724, fol. 159–163). Družinski portreti se kot sumarno popisani in neocenjeni pojavijo šele leta 1767 v zapuščinskem inventarju sina Franca Jožefa (št. 21).

¹⁴¹ Doslej neidentificiran portretiranec. V Narodni galeriji je voden kot portret plemiča, v stari inventarni knjigi Narodnega muzeja pa kot neznani gospod.

¹⁴² Za genealoške podatke o njem in njegovi družini gl. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [10].

¹⁴³ Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte*, 1: 4.

¹⁴⁴ Orožen, *Das Bisthum*, 8: 334.

¹⁴⁵ Orožen, *Das Bisthum*, 8: 339.

¹⁴⁶ Ena od sob v dvorcu Dobrnica je v zapuščinskem inventarju njegovega očeta Volfganga Ferdinanda leta 1719 imenovana »In deß Herrn Baron Johan Carl Hauptmanß Zimer« (AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 18. 1. 1719, fol. 29). »Soba barona stotnika« se pojavi tudi v zapuščinskem inventarju njegove matere pet let zatem (AT StLA, Landrecht, K 5, Adel v. Adelstein (3), 1. 2. 1724, fol. 159).

(Zetschker) (ok. 1713–1766), hčerjo Franca Sigmunda barona Čečkerja († 1743), graščaka na Novem dvoru pri Radečah, in Marije Ane, rojene baronice Egkh.¹⁴⁷ Druga žena mu je tako kot prva rodila samo sina, a je umrl že kmalu po rojstvu.¹⁴⁸

Frančiška Terezija bi po poročni pogodbi smela Dobrnico uživati do smrti,¹⁴⁹ vendar jo je leta 1760 prodala svaku Francu Jožefu (št. 21) in nato živela v bližnjem trgu Vojnik.¹⁵⁰ Tam so leta 1766 v njeni zapuščini popisali 29 nabožnih in drugih slik, od tega 20 majhnih in deloma naslikanih na papirju, ni pa izpričan noben portret.¹⁵¹ Svojega je, če je obstajal, očitno pustila v Dobrnici.

Zdi se mogoče, da je danes pogrešani portret neznane dame iz Breznikove zbirke upodobitev te baronice Adelstein, saj je imel skoraj identične dimenzije (98,5 × 74 cm) kot portreta zakoncev Janeza Karla (št. 28) in Marije Terezije (št. 29), povrhu pa so mu ob prevzemu v Narodni muzej (1934) dodelili inventarno številko 3784, tj. številko med njunima (3783 in 3785).¹⁵²

29. Portret Marije Terezije baronice Adelstein, rojene baronice Schätzl (ok. 1681–1741) (sl. 12)

Narodna galerija, inv. št. NG S 918 (v NMS stara inv. št. 3785); dopasni portret; V: 98,5 cm; Š: 74 cm; olje na platnu.

Napis levo zgoraj: »B. Adelstein geb. Schelzl«.

Druga znamenja identifikacije: levo zgoraj Adelsteinov rodbinski grb.

Brez datacije; neznani avtor; neobjavljen.

¹⁴⁷ Orožen, *Das Bisthum*, 8: 338. Tudi ob krstu sina je žena imenovana Frančiška Terezija, vendar brez deklinškega priimka (Orožen, *Das Bisthum*, 8: 337). Dušan Kos na rodovnem deblu Čečkerjev navaja Frančiško Terezijo skupaj s petimi sorojenci pred zadnjo Amalijo, ki naj bi se rodila leta 1716. Njenega moža pozna samo kot »N. barona Adelsteina«, čas njene smrti pa naj bi bil »pred letom 1786« (Kos, *Valvasor, kuharica Ana*, genealoško drevo Rodbina Čečker, list A). Miha Preinfalk, ki je za Wittingom povzel, da se je Frančiška omožila s Francem Jožefom baronom Adelsteinom, jo med šestimi otroki uvršča na četrto mesto, umrla pa naj bi po letu 1756 (Preinfalk, *Plemiške rodbine na Slovenskem: 16. stoletje*, 294, 331). Iz njenega zapuščinskega inventarja je razvidno, da so baroničino zapuščino popisali 26. 1. 1766 v trgu Vojnik (AT StLA, Landrecht, K 6, Adel v. Adelstein (4), 25. 1. 1766, fol. 80–93v). Tam je umrla 7. 1. istega leta; v mrliško matico je vpisana tudi z deklinškim priimkom, a brez osebnega imena, stara pa naj bi bila 57 let (SI NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, M 1754–1780, s. p.), potemtako rojena okoli leta 1709. Najverjetneje se je rodila (skupaj s sestro Antonijo) v začetku leta 1713, ko so v krstni matici župnije Radeče pustili dvakrat po pol prazne strani za naknadni vpis. Njeni sorojenci so bili krščeni 19. 2. 1707 (Sigmund Viljem), 29. 1. 1709 (Maksimilijan Rudolf), 19. 11. 1710 (Jožef Ferdinand), 24. 1. 1714 (sin brez navedbe imena) in 25. 8. 1715 (Aurora Amalija), zadnja s tritedenskim zamikom od rojstva (!); gl. SI NŠAL, Župnijski arhiv Radeče, Matične knjige, R 1700–1725, s. p.

¹⁴⁸ Sin Karel Anton Ksaver Tadej, pri katerem je Ignacij Orožen pomotoma izpustil dan in leto rojstva (Orožen, *Das Bisthum*, 8: 337), se je rodil tik pred silvestrovim ali prav na zadnji dan 1744, o čemer ob pokopu 20. 1. 1745 poleg navedbe starosti 20 dni in očetovega imena priča njegovo peto osebno ime Silvester (Orožen, *Das Bisthum*, 8: 339).

¹⁴⁹ AT StLA, A. Adl von Adlstein, Familie, K 1, H 3, 23. 3. 1742.

¹⁵⁰ Gl. op. 147.

¹⁵¹ AT StLA, Landrecht, K 6, Adel v. Adelstein (4), 25. 1. 1766, fol. 88.

¹⁵² NMS, Stara inventarna knjiga Narodnega muzeja v Ljubljani št. 2, inv. št. 3784: Neznana dama. – V Adelsteinovem delu Breznikove zbirke je bilo sicer še več portretov zelo podobnih dimenzij: Franc Jožef baron Adelstein (št. 21) – 98 × 74 cm; Ana Marija Terezija baronica Adelstein (št. 24) – 98,5 × 74,5 cm; Marija Ana Rozalija baronica Türndl (št. 27) – 98,5 × 74,5 cm; Anton Karel baron Adelstein (št. 19) – 99,5 × 74,5 cm; Marija Konstancija baronica Adelstein, rojena pl. Gabelkoven (št. 22) – 99 × 74 cm; Franc Ksaver Marija baron Adelstein (št. 23) – 99 × 74 cm.

Portretiranka je Marija Terezija baronica Adelstein (ok. 1681, neznano kje – 1741, Dobrnica), žena Janeza Karla barona Adelsteina (1692–1754) in mati Karla Ota (1720–1731).¹⁵³ Portret je zelo verjetno delo neznanega slikarja, ki je naslikal njenega moža, ne pa tudi njenega šestletnega sina.¹⁵⁴ Napis z malimi črkami je dodala ista roka kakor napise na štirih drugih portretih te skupine in tako ni mogel nastati pred letom 1783. Dekliški priimek upodobljenke je, bržkone zaradi nezanesljivega rodbinskega spomina, zapisan popačeno kot *Schelzl*. Adelsteinov grb je identičen s tistimi na portretu njenega moža (št. 28) in na treh portretih članov družine z letnico 1745 (št. 21, 23 in 24), pogrešamo pa Schätzlov grb, ki ga naročnik portreta ali grba kot njegovega dodatka očitno ni poznal.

Dedovanje po leta 1721 v Gradcu umrlem Juriju Krištofu baronu Schätzlu, ko je že bila baronica Adelstein, jo nedvoumno razkriva kot njegovo hčer.¹⁵⁵ Za razliko od sodedinje, neporočene sestre Marije Viktorije Šarlote (1686–1751), in zgodaj umrlega brata Franca Štefana Jožefa (1679–1691)¹⁵⁶ na svet ni prišla v Gradcu,¹⁵⁷ a tudi ne v Judenburgu kot brat Ignac Anton Kristjan (1680–pred 1721)¹⁵⁸ ali v župniji Weisskirchen na Zgornjem Štajerskem, kjer je njen oče šele pozneje (1692) izpričan kot lastnik dvorca Penkhof.¹⁵⁹ Morda je luč sveta zagledala v dvorcu Waldegg pri Kirchbachu na današnjem južnem Štajerskem, ki je bil v lasti Schätzlov od leta 1655 in kjer je (pozneje) gospodaril njen stric Janez Sebastjan ml. (1654–1696).¹⁶⁰ Ohranjene krstne matice župnije Kirchbach se namreč začenjajo šele leta 1685.¹⁶¹ Glede na to, da je ob delitvi očetove zapuščine navedena kot prva dedinja,¹⁶² se je morala resnično roditi pred sestro, med rojstvom brata (1679) in sestre (1686), kar ustreza navedbi ob smrti leta 1741, da ji je bilo 60 let¹⁶³ (rojena ok. 1681).

¹⁵³ O identiteti portretiranke ni dvoma, ker je ob krstu sina Karla Jožefa Ota 3. 10. 1720 določno izpričana kot njegova mati, tudi z dekliškim priimkom, in kot žena barona Janeza Karla (Orožen, *Das Bisthum*, 8: 335).

¹⁵⁴ Mnenje Ferdinanda Šerbelja, 24. 4. 2025.

¹⁵⁵ AT StLA, Landrecht, K 1102, Schazel (1), s. p., Georg Christoph Schätzl, delitev zapuščine (Verlaß vnd Abtheilung), 5. 4. 1721. – Med njegove otroke jo uvršča tudi Naschenweng, *Der landständische Adel*, [1293], ki prav tako ne pozna njenih rojstnih podatkov.

¹⁵⁶ Marija Viktorija Šarlota je bila rojena ali krščena 8. 10. 1686 (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Taufbuch X 1682–1694, pag. 441; Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Stadt*, 87). Franc Štefan Jožef se je rodil 17. 10. 1679 in umrl 23. 10. 1691 (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Taufbuch IX 1673–1681, pag. 594; Sterbebuch IX 1683–1691, pag. 367; Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Stadt*, je oba vpisa pomotoma izpustil). Več o sorojencih Naschenweng, *Der landständische Adel*, [1292].

¹⁵⁷ Prim. AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Taufindex 1 1589–1744.

¹⁵⁸ AT DAG, PA Judenburg-St. Nikolaus, Taufbuch 1 1671–1713, pag. 50. Na njegov krst je opozoril Naschenweng, *Der landständische Adel*, [1292], ki o njem nima drugih podatkov. Ob smrti očeta leta 1721 je bil Ignac Anton Kristjan vsekakor že pokojni.

¹⁵⁹ Janisch, *Topographisch-Statistisches Lexikon*, 2: 434. – V štajerski imenjski knjigi je kot lastnik Penkhofa omenjen šele leta 1699, gl. AT StLA, B 249/1, Sikora, Die steirischen Gülden etc., I. Das Viertel (Kreis) Judenburg, 367.

¹⁶⁰ Njen ded Janez Sebastjan baron Schätzl († 1699) je po navedbi v imenjski knjigi Waldegg kupil leta 1655, kot novi lastnik pa je šele leta 1688 vpisan Janez Sebastjan ml. (AT StLA, B 249/4, Sikora, Die steirischen Gülden etc., III., Viertel Vorau und Kreis Graz, 469–70), kar pomeni, da bi v vmesnem času brata lahko gospodarila skupaj. Tem prej, ker se je Janez Sebastjan oženil šele leta 1690. Osebni podatki o očetu in sinu Janezu Sebastjanu st. in ml. po Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Stadt*, 64, 214, 273; AT StLA, Landrecht K 1102, Schazel (1), s. p., zapuščinska inventarja 10. 9. 1696 in 25. 3. 1721.

¹⁶¹ AT DAG, PA Kirchbach, Taufbuch 1685–1702, Taufindex 1685–1839.

¹⁶² AT StLA, Landrecht K 1102, Schazel (1), s. p., zapuščinski inventar 25. 3. 1721.

¹⁶³ Gl. op. 173.

Njena starša Jurij Krištof baron Schätzl († 1721) in Marija Konstancija, rojena baronica Gabelkoven († 1701), oba umrla v Gradcu, sta se tam poročila leta 1678.¹⁶⁴ Schätzli so bili tipična zgodnjenovoveška rodbina, izvirali so iz Passaua in imeli predikat po matičnem gradu Hörmansperg.¹⁶⁵ Urban Schätzl, svetnik in komornik nadvojvode Leopolda, je leta 1624 dobil baronski naslov,¹⁶⁶ rod pa je po moški strani ugasnil slabih sto let pozneje v Gradcu (1721) s smrtjo barona Jurija Krištofa, očeta Marije Terezije baronice Adelstein.¹⁶⁷ Ovdoveli Jurij Krištof, prisednik štajerske deželne in dvorne pravde ter predstojnik sirotinskega urada, je hčerkama zapustil zgornještajerski dvorec Penkhof z vrednostjo 9416 goldinarjev, od česar je polovica pripadla Mariji Tereziji,¹⁶⁸ dvorec pa je bil leta 1723 prodan.¹⁶⁹

Ni znano, kje – prejkone na Dobrni – in koliko pred rojstvom sina Karla Ota se je Marija Terezija omožila s kakih deset let mlajšim Janezom Karlom baronom Adelsteinom (št. 28), ki je po očetu podedoval Dobrnico.¹⁷⁰ Ignacij Orožen njen dekliški priimek po dobrnski krstni knjigi (1720) navaja kot »Freifrau von Schözen«, ¹⁷¹ ob smrti 1741 pa po danes izgubljeni mrliški knjigi kot »geb. Freiin von Schötschin«. ¹⁷² Pokopali so jo 14. oktobra 1741, doživela naj bi 60 let¹⁷³ in je za deset let preživela edinega sina. Inventarja njene zapuščine ne poznamo.¹⁷⁴

¹⁶⁴ Tudi Naschenweng nima podatkov o njunem rojstvu, ampak le o poroki in smrti, gl. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [1292]. Poroka je bila 22. 11. 1678. Ženin je vpisan kot Jurij Krištof baron Schätzl, sin pokojnih staršev Janeza Sebastjana, prisednika deželne in dvorne pravde deželnih stanov ter glavnega prejemnika štajerskih deželnih stanov, in Sofije Eleonore, rojene baronice Eibiswald, nevesta pa kot Marija Konstancija baronica Gabelkoven, hči pokojnega Zaharije, prisednika (obeh pravd) deželnih stanov, in Sidonije Konstancije, rojene baronice Prank (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Trauungsbuch VII 1675–1700, pag. 173; Schviz von Schvizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Stadt*, 212). Marija Konstancija je umrla 14. 4. 1701, Jurij Krištof pa 26. 2. 1721 (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Sterbebuch X 1692–1705, pag. 245; Sterbebuch XXI 1705–1722, pag. 764). Prim. tudi Schviz von Schvizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Stadt*, 280, 284.

¹⁶⁵ Naschenweng, *Der landständische Adel*, [1291].

¹⁶⁶ Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte*, 4: 236; Naschenweng, *Der landständische Adel*, [1291].

¹⁶⁷ V mrliški matici (AT DAG, PA Graz-Hl. Blut, Sterbebuch XI 1705–1733, pag. 764) so ob njegovi smrti 26. 2. 1721 zapisali: »als der letzte dißes Stames«. Prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [1292].

¹⁶⁸ AT StLA, Landrecht, K 1102, Schazel (1), s. p., zapuščinski inventar Georg Christoph Schätzl, 4. 3. 1721; delitev zapuščine (Verlaß vnd Abtheilung), 5. 4. 1721.

¹⁶⁹ Janisch, *Topographisch-Statistisches Lexikon*, 2: 434. – V štajerski imenjski knjigi sta kot prodajalki navedeni obe hčerki, letnica pa je 1724, gl. AT StLA, B 249/1, Sikora, Die steirischen Gültlen etc., I. Das Viertel (Kreis) Judenburg, 367.

¹⁷⁰ Tudi Naschenweng, *Der landständische Adel*, [10], navaja za poroko samo: »vor 1720«. Ni je v graških poročnih maticah (Schviz von Schvizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Stadt*), kot tudi ne v poročni matici župnije Weisskirchen, kamor je spadal dvorec Penkhof (AT DAG, PA Weisskirchen, Trauungsindex 1627–1784), poročne matice župnije Dobrna pa so se v času, ko jih je še lahko uporabljal Ignacij Orožen, začenjale šele leta 1722 (Orožen, *Das Bisthum*, 8: 333). Poročna pogodba, navedena med listinami v zapuščinskem inventarju njenega očeta, nima datacije (AT StLA, Landrecht, K 1100, Schazel (1), s. p., zapuščinski inventar Georg Christoph Schätzl, 4. 3. 1721). Poroka je bila najverjetneje dogovorjena med obema očetoma, ki sta se tudi osebno poznala. Med sirotinskimi spisi v zapuščinskem inventarju Jurija Krištofa barona Schätzla so namreč popisani spisi o skrbništvu Volfganga Ferdinanda barona Adelsteina nad Türndlovimi sirotami.

¹⁷¹ Orožen, *Das Bisthum*, 8: 368.

¹⁷² Orožen, *Das Bisthum*, 8: 339. – Verjetno gre za napačno branje [t] namesto [l]: Schölschin.

¹⁷³ Orožen je po danes izgubljeni mrliški matici pomotoma povzel letnico 1742 namesto 1741 (Orožen, *Das Bisthum*, 8: 368). Njen soprog se je namreč 9. 4. 1742 ponovno poročil (Orožen, *Das Bisthum*, 8: 338). Prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [10].

¹⁷⁴ Prim. AT StLA, Landrecht, K 4–5.

13. Karel Oto baron Adelstein (1720–1731) (št. 30),
Ljubljana, Narodna galerija
(© Narodna galerija; foto: Janko Dermastja)

14. Janez Baltazar pl. Gabelkoven (1636–1716) (št. 31),
Ljubljana, Narodna galerija
(© Narodna galerija; foto: Janko Dermastja)

15. Sigismund Ludvik grof Gaisruck (1640–1692) (št. 32),
Ljubljana, Narodna galerija
(© Narodna galerija; foto: Bojan Salaj)

30. Portret Karla Ota barona Adelsteina (1720–1731) (sl. 13)

Narodna galerija, inv. št. NG S 930 (v NMS stara inv. št. 3786); celopostavni portret; V: 149 cm; Š: 101,5 cm; olje na platnu.

Napis na desni strani: »CARL OTHO FREIHERR VON ADLSTAIN AETATIS SVAE 6 ANNORUM«.

Napis na ovratnici psa: »C: O: F: V: A:« [Carl Otto Freiherr von Adelstein].

Brez datacije (iz starosti portretiranja izračunani čas nastanka 1726–1727); neznani avtor; objavljen.¹⁷⁵

Portret prikazuje šestletnega Karla Ota barona Adelsteina s psom. Okrajšava na pasji ovratnici je prvotna, napis na desni strani pa je nastal pozneje. Portretiranec se je rodil (kot edini otrok) na domu svojih staršev v dvorcu Dobrnica pri Dobrni. Krstili so ga 3. oktobra 1720 kot Karla Jožefa Ota, zakonskega sina Janeza Karla barona Adelsteina (št. 28) in Marije Terezije, rojene baronice Schätzl (št. 29).¹⁷⁶ Umrli je le nekaj dni po vpisu na graško gimnazijo, star enajst let. Potem ko ga kot dijaka prvega razreda in Gradčana najdemo na seznamu študentov in dijakov za šolsko leto 1731/32, nastalem 11. decembra 1731,¹⁷⁷ je preminil že 22. decembra in bil vpisan v mrliško matico kot mladi gospod Oto baron Adelstein, rojen na gospostvu Dobrnica.¹⁷⁸

Andreja Vrišer je portret postavila v prvo polovico 18. stoletja, avtorstvo pa pripisala L. Stachlu,¹⁷⁹ vendar temu nasprotujeta prezgoden čas nastanka in boljša kvaliteta.¹⁸⁰ Lovrenc Jožef Stachl v našem prostoru ni izpričan pred letom 1745.¹⁸¹

31. Portret Janeza Baltazarja pl. Gabelkovna (1636–1716) (sl. 14)

Narodna galerija, inv. št. NG S 924 (v NMS stara inv. št. 3776); dopasni portret; V: 89 cm, Š: 68 cm; olje na platnu.

Napis desno zgoraj: »IOHANES BALTHASAR DE GABL. / KOVEN EQVES STIRUS / [P. N. CELSISSIM]ORUM PRINCIPUM / DNI ALBERTI et DNI BERNHARDI / DUCUM SAXONIAE IVL et CLIV / EPHORVS / NATVS ANNO M. DC. XXXVI.«.¹⁸²

Druga znamenja identifikacije: desno zgoraj Gabelkovnov rodbinski grb.

Brez datacije; neznani avtor; objave niso znane.

Portret Janeza Baltazarja pl. Gabelkovna (1636, Soteska pri Žalcu – 1716, Gotha, Turingija) je v Adelsteinovo posest nedvomno prišel iz dvorca Gorica pri Velenju, kamor se je Franc Jožef baron

¹⁷⁵ Dosedanje objave: Vrišer, *Noša v baroku*, 32, 126, repr. 142.

¹⁷⁶ Po izpisu iz danes izgubljene krstne matice župnije Dobrna, gl. Orožen, *Das Bisthum*, 8: 335. Prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [10].

¹⁷⁷ Andritsch, *Die Matrikeln*, 4: 234: »Ab Adelstein Carolus Otto L. B. Styrus, Graecensis«. Da gre za Karla Ota z Dobrnice, poleg ustrezne starosti govori dejstvo, da se v Gradcu ni rodil noben njegov soimenjak, prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Stadt*.

¹⁷⁸ AT DAG, PA Graz–Hl. Blut, Sterbebuch XII 1723–1742, pag. 553: »der junge Herr Baron Otto v. Adlstein von der Herrschaft Guttenege gebirtig«. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matriken der Stadt*, je njegovo smrt pomotoma izpustil. Prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [10].

¹⁷⁹ Vrišer, *Noša v baroku*, 32, 126.

¹⁸⁰ Mnenje Ferdinanda Šerbelja 12. in 24. 4. 2025.

¹⁸¹ O Stachlu gl. pri drugi skupini portretov (št. 21–25).

¹⁸² Danes je zabrisana tretja vrstica napisa, vidni del se začneja z *ORUM*. Napis je rekonstruiran po prepisu Ignacija Orožna: »Johann Balth. von Gabelkofen p. n. [= pleno nomine] celsissimorum Principum Dni Alberti et Dni Bernardi Ducum Saxoniae IVL et CL (sic!) Ephorus natus 1635 (sic!)«. (Orožen, *Das Bisthum*, 5: 161).

Adelstein (1694–1767) (št. 21) leta 1732 priženil k dedinji dvorca in gospostva Mariji Konstanciji pl. Gabelkoven (1698–1774) (št. 22).

Janez Baltazar je bil za rodbino Gabelkoven¹⁸³ nekaj podobnega kot Janez Vajkard Valvasor za svoj rod, le da je njegova obsežna genealogija Gabelkovnov, natisnjena leta 1709 v Gothi v Turingiji,¹⁸⁴ neprimerno natančnejša od Valvasorjeve obravnave svoje rodbine.¹⁸⁵ Naredil je tudi lepo politično kariero in bil že zato v svojem rodu čaščena osebnost. Rodil se je 1. avgusta 1636 v dvorcu Soteska pri Žalcu kot najmlajši sin Jurija Sigfrida pl. Gabelkovna (1598–1658) in Ester, rojene baronice Höritsch († 1662). Vzgojen je bil pri sorodnikih v ogrskem Sopronu, gimnazijo je končal v Coburgu, študiral na univerzi v Jeni, leta 1662 pa ga je vojvoda Ernest Pobožni iz rodbine Sachsen-Gotha-Altenburg imenoval za dvornega junkerja. Kot tak je veliko potoval po Evropi, bil vzgojitelj (*Hofmeister*) vojvodovih sinov Albrehta in Bernharda, po ustalitvi v Gothi je opravljal pomembne funkcije od konzistorialnega svetnika do predsednika konzistorija ter nazadnje postal tajni svetnik. Družino si je ustvaril s Katarino Marjeto pl. Hopfgarten (1647, Mülverstedt, Turingija – 1712, Stein-Hauteroda), hčerjo Jurija Melhiorja pl. Hopfgartna in Doroteje Magdalene, rojene pl. Witzleben, s katero je imel pet otrok. Leta 1702 je postal starosta Gabelkovnove rodbine in dobil majorat, umrl pa je v Gothi 22. novembra 1716 v starosti 80 let.¹⁸⁶

Portret, ki je že bil deležen skromnejše umetnostnozgodovinske obravnave¹⁸⁷ in ni nastal na slovenskem ozemlju, ampak prejkone v Gothi, ga prikazuje mlajšega, kot vzgojitelja (Eforja) vojvode Albrehta in Bernharda, kar je bil v letih 1666 in 1670/72. Kopij oziroma replik portreta je bilo nedvomno več in vsaj ena je prišla do spodnještajerskih sorodnikov iz Gorice pri Velenju. Marija Konstancija baronica Adelstein, rojena pl. Gabelkoven, je bila vnukinja njegovega najstarejšega brata Janeza Vajkarda (1627–1683) in hči nečaka Janeza Jurija (1654–1724).

32. Portret Sigismunda Ludvika grofa Gaisrucka (1640–1692) (sl. 15)

Narodna galerija, inv. št. NG S 879 (v NMS stara inv. št. 3782); dopasni portret; V: 99,5 cm, Š: 74,3 cm; olje na platnu.

Napis desno zgoraj: »Graf Gaisruck«.

Napis levo na sredini: »AETATIS / SVAE 10 / ANNO 16.50«.

Datacija: 1650; neznani avtor; objavljen.¹⁸⁸

Portret desetletnega grofa Gaisrucka s poznejšim napisom, ki navaja samo plemiški naslov in priimek, je že bil deležen obravnave,¹⁸⁹ je pa ostal prezrt slabo viden izvorni napis nad dečkovo

¹⁸³ Splošno o rodbini Gabelkoven gl. pri portretu št. 22.

¹⁸⁴ Gablkoven, *Stemma Genealogicum*.

¹⁸⁵ Prim. Golec, *Valvasorji*, 20–30.

¹⁸⁶ Lastno življenje in družino je opisal v svoji genealogiji (Gablkoven, *Stemma Genealogicum*, 109). O njem tudi Beck, "Gablkoven, Hans Balthasar." O njegovi ženi in družini natančneje Naschenweng, *Der landständische Adel*, [621].

¹⁸⁷ Vrišer, "Noša na portretih," 106; Vrišer, *Noša v baroku*, 24.

¹⁸⁸ Dosedanje objave: Vrišer, "Noša na portretih," 101; Vrišer, *Noša v baroku*, 20, 94, repr. 45, kot: »Portret grofa Gaisrucka, 2. pol. 17. stol.«.

¹⁸⁹ Vrišer, *Noša v baroku*, 20.

iztegnjeno desno roko,¹⁹⁰ ki vsebuje ključna podatka za portretirančevo identifikacijo: letnico nastanka portreta 1650 in starost portretiranca 10 let. Rodil naj bi se torej (okoli) leta 1640.

Glede na sicer poznejšo naslovitev portretiranca kot grofa je moral še živeti leta 1667, ko bi mu bilo okoli 27 let. 3. oktobra 1667 sta bila namreč brata barona Gaisrucka, Karel Sigmund in Sigmund Ludvik, povzdignjena v grofovski stan.¹⁹¹ Barona sta bila dejansko polbrata, sinova Janeza Jurija († 1657), vojnega komisarja v Celjski četrti, ki je leta 1637 dobil baronski naslov. Karel Sigmund se je rodil v njegovem prvem zakonu z Magdaleno Steinkircher pl. Freyenberg († ne pred 1634), Sigismund Ludvik pa v drugem z Rozino Benigno, rojeno baronico Dietrichstein († 1656/57).¹⁹² Leta 1683 umrli Karel Sigismund, ritmojster, štajerski deželni in vojni komisar v Celjski četrti ter graščak na Švarcenštajnu in Blagovni,¹⁹³ po letih nikakor ne ustreza portretiranemu dečku, saj ga že leta 1637 srečamo v tretjem razredu graške jezuitske gimnazije.¹⁹⁴

Če deček s portreta, rojen okoli leta 1640, ni njegov neznani polbrat, ki potemtakem ne bi dočakal pogrobovljenja leta 1667, pride v poštev samo edini znani polbrat in poleg njega edini Gaisruck, ki je leta 1667 dobil grofovski naslov – Sigismund Ludvik, začetnik rodbinske veje v Jelšah. Sigmunda Ludvika zasledimo leta 1655 v četrtem razredu graške jezuitske gimnazije,¹⁹⁵ kar popolnoma ustreza pričakovani starosti 15 let. Po Naschenwengu naj bi se sicer rodil 8. novembra 1642,¹⁹⁶ kar je prepozno. Deček, star še ne dvanajst let in pol, se 4. februarja 1655¹⁹⁷ ne bi mogel vpisati v sintaktični razred gimnazije. Tako gre veliko bolj verjeti rojstni letnici 1640, izračunani iz navedb na portretu.

Ko mu je leta 1657 umrl oče Janez Jurij – mati Rozina Benigna pa le malo prej¹⁹⁸ – in so popisali očetovo zapuščino na Blagovni, najdemo v zapuščinskem inventarju samo nabožne slike v

¹⁹⁰ Vsebine napisa tudi ni v stari inventarni knjigi Narodnega muzeja (1934) ne na seznamu slik, leta 1947 odstopljenih Narodni galeriji (NMS, Stara inventarna knjiga Narodnega muzeja v Ljubljani št. 2, inv. št. 3782; NMS, Dokumentacija OIZUU, akt. 514/46, Seznam umetnin, izročenih Narodni galeriji, Seznam slik, ki jih Narodni muzej odstopa v hrambo Narodni galeriji po sporazumu s šefom odseka za umetnost in muzeje, 19. 5. 1947, št. 142).

¹⁹¹ Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte*, 2: 64.

¹⁹² Witting, "Beiträge zur Genealogie," 112–13; Naschenweng, *Der landständische Adel*, [627–28]. Prvi zakon Janeza Jurija naj bi se po Wittingu (112) končal že leta 1616, kar je evidentno prezgodaj. Okoli leta 1623 je Magdalena še rodila sina Karla Sigmunda (gl. op. 194). Kot priča možev zapuščinski inventar, je 3. 6. 1616 napisala oporoko in bila še živa 10. 5. 1621 (AT StLA, Landrecht, K 237 II. 5., Gaisruck (1), po 18. 8. 1657, fol. 141v). – Po Naschenwengu sta zakonca sklenila poročno pogodbo 10. 5. 1615, žena pa je še živela 27. 2. 1634, prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [627]. O pobaronjenju Janeza Jurija gl. tudi Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte*, 2: 64. – O času smrti Rozine Benigne gl. op. 198.

¹⁹³ Njegovo zapuščino so popisali 5. 5. 1683 na Švarcenštajnu in 16. 5. 1683 na Blagovni (AT StLA, Landrecht, K 238, I. Teil, fol. 27–56v). Mrliški knjigi župnij Št. Ilj pri Velenju in Šentjur pri Celju za ta čas nista ohranjeni.

¹⁹⁴ *Carolus Sigismundus de Geisruckh, Liber Baro* (Andritsch, *Die Matrikeln*, 2: 25). Takrat mu je bilo kakih 14 let (roj. okoli 1623). Naschenweng, *Der landständische Adel*, [628], postavlja njegovo rojstvo v čas okoli leta 1620.

¹⁹⁵ *Sigismundus Ludovicus L. B. Gaisruchk, Styru* (Andritsch, *Die Matrikeln*, 2: 97).

¹⁹⁶ Naschenweng, *Der landständische Adel*, [628]. Prim. tudi datum rojstva 8. 9. 1642 po "Sigismund Ludwig von Gaisruck."

¹⁹⁷ O datumu vpisa: Andritsch, *Die Matrikeln*, 2: 95.

¹⁹⁸ Odlok o popisu zapuščine Janeza Jurija barona Gaisrucka je bil izdan 24. 2. 1657 (AT StLA, Landrecht, K 237 II. Teil, Gaisruck (1), fol. 134). Iz registrov listin v njegovem zapuščinskem inventarju je razvidno, da je žena Rozina Benigna še živela 20. 1. 1656, 21. 1. 1657 pa je bila že pokojna (AT StLA, Landrecht, K 237 II. Teil, Gaisruck (1), po 18. 8. 1657, fol. 139v, 143v). Prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [627].

grajski kapeli.¹⁹⁹ To ne pomeni, da portretov družinskih članov ne bi bilo, ampak bi jih lahko izpustili, tako kot so jih pozneje samo (sumarno) navajali, ne pa tudi ocenjevali.²⁰⁰

Možnosti, kako je dečkov portret prišel v Adelsteinovo zbirko rodbinskih portretov, je več. Tako sestra kot polsestra Sigmunda Ludvika sta bili omoženi v rodbino pl. Gabelkoven, iz katere je izšla Marija Konstancija baronica Adelstein, rojena pl. Gabelkoven (1698–1774) (št. 22), dedinja dvorca Gorica pri Velenju. Ana Marija (1635, [Blagovna] – 1688, Turn pri Škalah), prava sestra Sigmunda Ludvika, od leta 1654 omožena s turnskim graščakom Adamom Sigfridom baronom Gabelkovnom (1622–1702),²⁰¹ je tista Ana Marija, rojena pl. Gaisruck, ki je leta 1661 kupila dvorec Gorica s posestjo Ekenštajn.²⁰² Ni jasno, kako je posest pozneje prešla na Janeza Jurija pl. Gabelkovna (1654–1724),²⁰³ sina njene starejše polsestre Ane Barbare pl. Gabelkoven (najpozneje 1634–1665), od leta 1652 omožene z Janezom Vajkardom pl. Gabelkovnom (1627–1683).²⁰⁴ Po viru druge roke naj bi Janez Jurij kupil Ekenštajn leta 1694.²⁰⁵ Tu je potrjeno gospodaril vsaj od leta 1709²⁰⁶ (ne pa še 1695) do svoje smrti (1724), nasledila pa ga je prej omenjena hči Marija Konstancija, pozneje poročena baronica Adelstein (gl. pri portretu št. 22).

Manj verjetno je, da bi zakonca Adelstein, Marija Konstancija in Franc Jožef, našla »pozabljeni« portret mladega grofa Gaisrucka v kupljenem dvorcu Švarcenštajn, kamor sta se preselila v zgodnjih štiridesetih letih 18. stoletja in ki je bil dotlej v posesti Karla grofa Gaisrucka (gl. pri portretu št. 21). Karel s polnim imenom Janez Karel Rudolf (1701–1778) je pripadal drugi veji grofov Gaisruckov, bil je vnuk že znanega Karla Sigmunda, starejšega polbrata Sigmunda Ludvika,²⁰⁷ in je po štajerski imenjski knjigi kupil Švarcenštajn leta 1658.²⁰⁸

Okoli leta 1640 rojeni Sigismund Ludvik grof Gaisruck je imel torej tako sestro kot polsestro omoženi v Gabelkovnovo rodbino. Kar pa zadeva posest Gorica, sta bila njena gospodarja najprej polsestra in nato sestrin sin, nečak Janez Jurij pl. Gabelkoven (1654–1724). Še več, ta se je tako kot stric rodil na Blagovni, kjer je gospodaril njun leta 1657 umrli oče oziroma ded.

¹⁹⁹ AT StLA, Landrecht, K 237 II. Teil, Gaisruck (1), po 18. 8. 1657, fol. 153–154v.

²⁰⁰ Tudi v zapuščinskem inventarju Karla Sigmunda grofa Gaisrucka, starejšega polbrata Sigmunda Ludvika, sestavljenem leta 1683 na Blagovni, ni popisana nobena slika, gl. AT StLA, Landrecht, K 238 II. Teil, Gaisruck (2), 16. 5. 1683, fol. 27–56v.

²⁰¹ Natančni podatki o Ani Mariji in njeni družini v: Gablkoven, *Stemma genealogicum*, 100–01. Prim. Witting, "Beiträge zur Genealogie," 113, ki navaja leto in datum rojstva Ane Marije. Prim. tudi Naschenweng, *Der landständische Adel*, [627–28].

²⁰² Dvorec Gorica, tedaj še pristavo, in povsem porušeni Ekenštajn je Ana Marija pl. Gabelkoven, rojena pl. Gaisruck, 6. 4. 1661 kupila od Marjete Deleo (*Delein*) baronice Löwenburg, rojene pl. Gabelkoven, gl. Orožen, *Das Bisthum*, 5: 160.

²⁰³ Podatkov o tej posesti ni v štajerski imenjski knjigi vse od leta 1664 do 1726, gl. AT StLA, B 249/5, Sikora, *Die steirischen Gülden etc.*, V. Kreis Cilli, 115.

²⁰⁴ Witting, "Beiträge zur Genealogie," 113, te hčerke Janeza Jurija barona Gaisrucka ne pozna. Natančni podatki o njej in njeni družini so v Gablkoven, *Stemma genealogicum*, 104–05. Čas njenega rojstva je mogoče določiti glede na podatke, da se je rodila kot zadnji otrok v očetovem prvem zakonu, da je bila njena mati še živa 27. 2. 1634, polsestra Marija Ana pa je prišla na svet 25. 11. 1635, prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [627].

²⁰⁵ Podatek navaja Franc vitez Gadolla sredi 19. stoletja na rodovnem deblu Adelsteinov, gl. AT StLA, A. Adl von Adlstein, *Familie*, K 1, H 1.

²⁰⁶ Njegov stric Janez Baltazar pl. Gabelkoven, mlajši brat očeta Janeza Vajkarda, je v svoji genealogiji iz leta 1709 zanj zapisal samo, da stanuje na Ekenštajnu (tj. dvorec Gorica), gl. Gablkoven, *Stemma genealogicum*, 119.

²⁰⁷ Naschenweng, *Der landständische Adel*, [628].

²⁰⁸ AT StLA, B 249/5, Sikora, *Die steirischen Gülden etc.*, V. Kreis Cilli, 348.

Blagovnsko linijo Gaisruckov je nadaljeval Karel Sigismund grof Gaisruck (ok. 1623, [Blagovna] – 1683, [Blagovna ali Švarcenštajn]), tudi gospodar Švarcenštajna pri Velenju.²⁰⁹ Sigismund Ludvik (1640, [Blagovna] – 1692, [Jelše]) pa velja za ustanovitelja jelške veje. Po Wittingu je bil poročen dvakrat, prvič najpozneje od leta 1664 z Ano Suzano, hčerjo Janeza Krištofa barona Herbersteina in Marjete Suzane, rojene baronice Ciculini († najpozneje 1676), drugič pa z Regino Felicito, hčerjo sorodnika Volfganga Sigismunda (grofa) Gaisrucka in Ane Felicite, rojene baronice Staudach (okoli 1650–1707).²¹⁰ Poročno pogodbo z drugo ženo je sklenil 26. aprila 1676 v dvorcu Grinfels v Mežiški dolini.²¹¹ Umrli je nedolgo pred 5. novembrom 1692, ko so začeli popisovati njegovo zapuščino, v kateri ni med predmeti navedena nobena slika,²¹² ob smrti pa sta bili v njegovi lasti posesti Jelše in bližnje Korpule.²¹³

Rodbina Gaisruck naj bi se sicer na Štajersko priselila iz Švice že v 15. stoletju, leta 1535 pridobila viteški naslov in v istem času »matični grad« Pukštajn v Dravski dolini. V 16. stoletju se je razdelila na dve glavni veji, štajersko in koroško.²¹⁴

Četrta skupina: goriški grofje Attems

Portreti štirih članov grofovске rodbine Attems iz t. i. pečanske rodbinske veje (Petzenstein)²¹⁵ predstavljajo nekakšen *corpus separatum* v več pogledih. Prvič, ker gre za pripadnike najpomembnejše plemiške rodbine, zastopane v Breznikovi zbirki, in sploh ene najvplivnejših na Slovenskem, še posebej na Štajerskem, z grofovskim naslovom od leta 1630.²¹⁶ Drugič, ker so bili upodobljenci sorodstveno tesno povezani (trije bratje in žena enega od njih), in končno, ker je bila samo ta skupina doslej deležna tudi poglobljene umetnostnozgodovinske obravnave. Zaradi slednjega bomo le povzeli ugotovitve o osebnostih in avtorstvu portretov ter posebej opozorili na nova spoznanja o načinu

²⁰⁹ AT StLA, Landrecht, K 238 I. Teil, 5. in 16. 5. 1683, fol. 27–56v. O njem gl. tudi Naschenweng, *Der landständische Adel*, [628].

²¹⁰ Witting, "Beiträge zur Genealogie," 114; Naschenweng, *Der landständische Adel*, [628]. – Čas smrti prve žene je določljiv glede na Gaisruckovo drugo poroko 26. 4. 1676 (gl. op. 211). Gaisruckova druga žena Regina Felicita je bila po Wittingu edinka, njen oče, član glavne koroške veje Gaisruckov, pa leta 1667 prav tako povzdignjen v grofovski stan (Witting, "Beiträge zur Genealogie," 115–16), vendar njegovega imena na grofovski diplomii z dne 3. 12. 1667 ni (Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte*, 2: 64). Po Naschenwengu je bila Regina Felicita najmlajši, tretji otrok svojega očeta iz tretjega zakona s Staudachovo. Čas njenega rojstva je okvirno določljiv glede na čas poroke staršev (1641) in očetove smrti (1653); prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [628]. Pri Regini Feliciti Witting navaja letnico smrti 1708 (Witting, "Beiträge zur Genealogie," 114, 116). V resnici je umrla pred 27. 4. 1707, ko je bil izdan odlok o popisu njene zapuščine, zapuščinski inventar pa sestavljen 28. 5. 1707 v dvorcu Jelše; tudi v inventarju je Regina Felicita označena kot rojena grofica Gaisruck, gl. AT StLA, Landrecht, K 238 II. Teil, fol. 164–174. Prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [628].

²¹¹ AT StLA, Landrecht, K 238 I. Teil, 13. 12. 1692, fol. 220. – Ista poročna pogodba je popisana tudi v zapuščinskem inventarju vdove Regine Felicite, tokrat z navedbo Gaisruckovega dvorca Grinfels v Mežiški dolini, gl. AT StLA, Landrecht, K 238, II. Teil, 28. 5. 1707, fol. 169. Prim. Tudi Naschenweng, *Der landständische Adel*, [628].

²¹² AT StLA, Landrecht, K 238 I. Teil, 13. 12. 1692, fol. 217–29v. – Po Naschenwengu je umrl pred 16. 9. 1692, gl. Naschenweng, *Der landständische Adel*, [628]. Ohranjene mrliške matične knjige župnije Šmarje pri Jelšah se začenjajo šele leta 1739 (SI NŠAM, Župnija Šmarje pri Jelšah, Matične knjige, popis).

²¹³ AT StLA, Landrecht, K 238 I. Teil, 13. 12. 1692, fol. 220v.

²¹⁴ Witting, "Beiträge zur Genealogie," 111–17; Naschenweng, *Der landständische Adel*, [626–33].

²¹⁵ O tej rodbinski veji gl. Witting, "Steiermärkischer Adel," 124–31.

²¹⁶ O Attemsih gl. zlasti: Ilwof, *Die Grafen von Attems*. Prim. Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte*, 1: 35.

vklučitve med Adelsteinove portrete. Zelo majhna je namreč verjetnost, da bi bila dva od njih, če ne vsi štirje – kot je ugotavljal Ferdo Šerbelj (2005) –, malo pred prvo svetovno vojno shranjena v Attemsovi vili v Podgori pri Gorici, uničena med vojno.

Šerbelj, ki ni mogel poznati sorodstvene povezave portretirancev z rodbino Adelstein in preko te z Dienerspergi, se je pri ugotavljanju provenience portretov štirih Attemsov iz Breznikove zbirke oprl na objavljeno fotografijo vhodne veže Attemsove vile v Podgori. Na tem posnetku iz let pred prvo svetovno vojno dajeta dva portreta vtis istovetnosti s portretoma, ki sta leta 1934 prišla v Narodni muzej s Koga pri Ormožu: portreta grofa Sigismunda Attemsa (št. 33) in njegove žene Jožefe, rojene grofice Lanthieri (št. 34). Za portreta Sigismundovih bratov grofov Ludvika (št. 36) in Karla Mihaela, prvega goriškega nadškofa (št. 35), je Šerbelj glede na podobno ozadje in na podobno restavratorsko obravnavo s Sigismundovim portretom sklepal, da sta najbrž iste provenience, za vse štiri pa, da so v galerijo portretov na Kogu najbrž prišli po zbirateljski poti.²¹⁷

Sigismundov in Jožefin portret je res mogoče prepoznati na fotografiji interierja vile izpred leta 1914,²¹⁸ nikakor pa ne ustrezajo okoliščine domnevnega prenosa na Kog. Zadnja člana družine Kofler, sin Ludvik ml. in oče Ludvik st., ki sta drug za drugim umrla leta 1914, nista bila zbiratelja, kakor tudi ne nova gospodarja Jožef in Amalija Breznik, v katerih posest so kogovski portreti prišli skupaj s Koflerjevino dve leti pozneje (1916).²¹⁹ Nedvomno gre za repliki, ki sta se najprej, že v drugi polovici 18. stoletja, znašli v rokah dobrniških Adelsteinov in prek poroke Antonije baronice Adelstein s Francem Ksaverjem baronom Dienerspergom (1813) postali del sredi 19. stoletja združene Adelstein-Dienerspergove galerije. Zakonca Sigismund in Jožefa sta bila namreč po materini strani stara starša Antonije baronice Adelstein, poročene baronice Dienersperg. Mati Kajetana grofica Attems (1757–1813) (št. 20) bi ju lahko dobila in prinesla na Štajersko že ob poroki leta 1775.

Avtorstvo nobenega od štirih portretov iz te skupine ni dokumentirano. Ferdo Šerbelj je prepoznal dva goriška slikarja: pri portretu grofa Sigismunda (št. 33) Janeza Mihaela Lichtenreita (1705–1780)²²⁰ in pri portretu grofice Jožefe (št. 34) Antonia Parolija (1688–1768).²²¹

Portreti treh bratov Attems so sicer enakih dimenzij, vendar z napisi različnih rok, medtem ko je portret grofice Jožefe za spoznanje večji, pri čemer napis avtorsko oziroma slogovno ne ustreza nobenemu od prejšnjih treh. V skupino Attemsovih portretov bi utegnil spadati tudi danes pogrešani portret neznane dame, ki je imel po inventarni knjigi Narodnega muzeja ob prevzemu leta 1934 dimenzije 93 × 73 cm,²²² zelo podobne portretu Jožefe grofice Attems – 91,5 × 73 cm (št. 34).

²¹⁷ Šerbelj, "Portreti goriških Attemsov," 358: »Kdaj so bile v to galerijo portretov vključene slike Attemsov ni znano, a sem so prišle najbrž po zbirateljski poti, kajti vsaj za portret Sigismunda Attemsa in njegove žene Jožefe lahko rečemo, da sta bila še v letih pred prvo svetovno vojno v vhodni veži Attemsove vile v Podgori pri Gorici, kakor se da razbrati iz sočasne fotografije. [...] Ker imata portreta Sigismundovih bratov Ludvika in Karla Mihaela podobno ozadje (podokvir, vrsta platna in druge oznake) in ker sta bila nekoč restavratorsko podobno obravnavana kot portret Sigismunda kaže, da tudi ta portreta najbrž izhajata iz vile v Podgori«. Fotografija interierja vile je bila leta 1994 objavljena v Ulmer, *Ville friulane*, 172.

²¹⁸ Ulmer, *Ville friulane*, 172.

²¹⁹ O načinu pridobitve portretov iz zapuščine Dienerspergov gl. Golec, "Zbirka plemiških portretov," 43–44.

²²⁰ Šerbelj, "Portreti goriških Attemsov," 360, 362–63.

²²¹ Šerbelj, "Portreti goriških Attemsov," 364–65.

²²² NMS, Stara inventarna knjiga Narodnega muzeja v Ljubljani št. 2, inv. št. 3777, vsebina: *Neznana dama*; olje na platnu. Po seznamu slik, leta 1947 odstopljenih Narodni galeriji: 3777, *Neznana dama, olje na platnu* (NMS, Dokumentacija OIZUU, akt. 514/46, 19. 5. 1947, št. 185).

16. Sigismund grof Attems (1708–1758) (št. 33)
Ljubljana, Narodna galerija
(© Narodna galerija; foto: Bojan Salaj)

17. Jožefa grofica Attems, rojena grofica Lanthieri
(1721–1790) (št. 34), Ljubljana, Narodna galerija
(© Narodna galerija; foto: Bojan Salaj)

18. Karel Mihael grof Attems (1711–1774) (št. 35),
Ljubljana, Narodna galerija
(© Narodna galerija; foto: Bojan Salaj)

19. Ludvik grof Attems (1710–1774) (št. 36), Ljubljana,
Narodna galerija
(© Narodna galerija; foto: Bojan Salaj)

33. Portret Sigismunda grofa Attemsa (1708–1758) (sl. 16)

Narodna galerija, inv. št. NG S 920 (v NMS stara inv. št. 3767); dopasni portret; V: 89,5 cm, Š: 68 cm; olje na platnu.

Napis desno zgoraj (sočasen): »SIGISMUNDUS / S: R: I: Com. Ab Attembs / S. S. C. R. a. Ap. Mattis / Cubicularius eiusq: / Acttis Int: ^{us} Consilia, / ,rius Goritie Lants, / ,uerwesr.«.²²³

Brez datacije; avtor: Janez Mihael Lichtenreit; objavljen.²²⁴

Sigismund Karel Anton Mihael grof Attems (1708, Gorica – 1758, Gorica) je bil najstarejši od treh bratov, rojen 28. junija 1708 v Gorici v številni družini Janeza Krstnika Franca grofa Attemsa (1665–1721) in Justine Elizabete Ludovike grofice Coronini-Cronberg (1682–1749).²²⁵ Po študiju prava v Salzburgu in kavalirskem potovanju po Italiji se je vrnil v rodno mesto ter vstopil v državno službo in napredoval do namestnika goriškega deželnega glavarja, kot je imenovan tudi na portretu. Slovel je kot pesnik, zgodovinar in pisatelj, zgradil je palačo in vilo v Podgori pri Gorici, bil častni član akademije v Bologni in soustanovitelj literarne akademije »Accademia de' Filomeleti« v lastni palači (1744). Družino si je ustvaril z Jožefo (1721–1790) (št. 34), hčerjo Friderika grofa Lanthierija, s katero se je poročil v Gorici 16. februarja 1740. Imela sta dvanajst otrok, med njimi najmlajšo Kajetano (1757–1813), poročeno baronico Adelstein (št. 20), rojeno dobro leto pred očetovo smrtjo. Grof Sigismund je umrl 19. marca 1758 v rodni Gorici.²²⁶ Ob smrti so v njegovi zapuščini v salonu mestne rezidence v Gorici popisali dva družinska portreta, v vili v Podgori pa 14, in sicer v prostorih, do katerih je imela dostop tudi javnost.²²⁷

Ferdinand Šerbelj je avtorstvo grofovega portreta pripisal Janezu Mihaelu (Johannesu Michaelu) Lichtenreitu (1705–1780), uglednemu goriškemu slikarju z obsežnim opusom,²²⁸ ki je izviral iz slikarske družine v Passauu, se ustalil v Gorici, njegova delavnica pa je od konca tridesetih do konca šestdesetih let močno zaznamovala goriški prostor. Sigismund grof Attems je izpričan med pomembnimi Lichtenreitovimi naročniki.²²⁹

34. Portret Jožefe grofice Attems, rojene grofice Lanthieri (1721–1790) (sl. 17)

Narodna galerija, inv. št. NG S 922 (v NMS stara inv. št. 3766); dopasni portret; V: 91,5 cm, Š: 73 cm;²³⁰ olje na platnu.

Napis levo zgoraj: »IOSEPHA CON:^{sa} ATTEMS / NATA CON:^{sa} LANTIERI.«.

Brez datacije; avtor: Antonio Paroli; objavljen.²³¹

²²³ Pregled slike z ultravijolično fluorescenco (UVF) in infrardečo reflektografijo (IRR) je potrdil, da je napis prvoten ali pa nastal kmalu po dokončanju slike, gl. Šerbelj, "Portreti goriških Attemsov," 360.

²²⁴ Dosedanje objave: Šerbelj, "Portreti goriških Attemsov," 359; Quinzi, "Rodbinske ambicije Sigismunda grofa Attems Petzenstein," 66; Gomiršek, "Grof Sigismund Attems," 505.

²²⁵ Witting, "Steiermärkischer Adel," 126.

²²⁶ Witting, "Steiermärkischer Adel," 126–27; Šerbelj, "Portreti goriških Attemsov," 359–60; Gomiršek, "Grof Sigismund Attems," 504.

²²⁷ Gomiršek, "Grof Sigismund Attems," 508.

²²⁸ Šerbelj, "Portreti goriških Attemsov," 360.

²²⁹ Šerbelj, "Baročno slikarstvo na Goriškem," 120–24.

²³⁰ Ferdinand Šerbelj navaja nekoliko drugačne mere: 91 × 73 cm (Šerbelj, "Baročno slikarstvo na Goriškem," 119) in 93 × 73 cm (Šerbelj, "Portreti goriških Attemsov," 364).

²³¹ Dosedanje objave: Šerbelj, "Baročno slikarstvo na Goriškem," 119 (stanje pred retušo); Šerbelj, *Baročno slikarstvo na Goriškem*, 41 (stanje po restavriranju); Šerbelj, "Portreti goriških Attemsov," 364 (stanje po restavriranju); Gomiršek, "Grof Sigismund Attems," 505.

Jožefa grofica Attems, rojena grofica Lanthieri (1721, [Vipava] – 1790, Gorica), je bila rojena 16. oktobra 1721, krščena kot Marija Jožefa, hči konjeniškega generala Friderika grofa Lanthierija (1669/70–1744) iz vipavske veje Lanthierijev in Frančiške, rojene baronice Aufsess (1680–1755). S Sigismundom grofom Attemsom se je poročila v njegovem rodnem mestu 16. februarja 1740 in mu v dobrih 16 letih (1740–1757) rodila dvanajst otrok. Umrila je v Gorici 28. julija 1790, stara 69 let.²³²

Leta 2001 restavrirani portret Jožefe grofice Attems²³³ je pendant portretu njenega moža Sigismunda grofa Attemsa, vendar sliki nista delo isto roke.²³⁴ Ferdinand Šerbelj je njegov nastanek postavil v zgodnja štirideseta leta 18. stoletja, kmalu po grofičini poroki.²³⁵

Kot avtorja njenega portreta je Šerbelj prepoznal goriškega slikarja Antonia Parolija (1688–1768), domnevno rojenega v Gorici, kjer je dolgo deloval in umrl, sicer pa so podatki o njegovi dolgi življenjski dobi in kronologiji del zelo skromni za slikarja 18. stoletja. Glede na potrebe časa je ustvarjal skoraj izključno dela nabožne vsebine, pri čemer je dobival prestižna naročila grofov Attems in drugih plemiških rodbin ter cerkvenih naročnikov. Njegova delavnica je oskrbovala vso Goriško in njeno kranjsko sosesčino, med številnimi ugotovljenimi Parolijevimi deli pa je portret Jožefe grofice Attems edini znani portret.²³⁶

35. Portret Karla Mihaela grofa Attemsa (1711–1774) (sl. 18)

Narodna galerija, inv. št. NG S 923 (v NMS stara inv. št. 3769); V: 89,5 cm, Š: 67 cm; olje na platnu.

Napis desno zgoraj (poznejši): »Carol: Mich: S: R: I: Comes / ab Attems S: S: C: et Ap: / M: Int. Confiliarius, pri: / Goritie Archiepiscop«.

Napis v kurzivi na listu desno spodaj (prvotni, delno zabrisan): »Carolus Mich[ae]l [S: R: I: Comes]/ a[b] Attembs S. S. C. et Ap: M:/ Int.^{us} Consiliarius [prim]us / Goritie Archiepis[co]p[us].«.

Brez datacije; neznani avtor; objavljen.²³⁷

Karel Mihael grof Attems (1711, Gorica – 1774, Gorica), prvi goriški nadškof (od 1752 do smrti), je znana osebnost, o kateri na tem mestu ne gre izgubljati besed. Bil je mlajši brat grofov Sigismunda (št. 33) in Ludvika (št. 36), rojen 1. julija 1711 kot peti otrok in zadnji sin v družini številnih sester ter krščen kot Karel Peter Pavel Mihael. Užival je velik ugled zaradi izredne pastirske vneme in duhovne naravnosti ter skromnosti. Njegova življenjska pot se je končala v rodni Gorici 18. februarja 1774 v 64. letu starosti.²³⁸

Tudi njegov portret je Ferdinand Šerbelj povezoval z delovnim okoljem goriškega slikarja Janeza Mihaela Lichtenreita. Portret tega angažmaja sodi med Attemsove najbolj znane upodobitve. Nastati ni mogel pred letom 1766, ko je bil Karel Mihael imenovan za kneza Svetega rimskega cesarstva in je s tem dobil pravico do nošenja hermelina.²³⁹

²³² Witting, "Steiermärkischer Adel," 126–27; Šerbelj, "Portreti goriških Attemsov," 364. – Za letnici rojstva in smrti njenih staršev se zahvaljujem dr. Mihi Preinfalku.

²³³ Šerbelj, "Portreti goriških Attemsov," 364.

²³⁴ Šerbelj, "Baročno slikarstvo na Goriškem," 119.

²³⁵ Šerbelj, "Portreti goriških Attemsov," 364; Šerbelj, *Baročno slikarstvo na Goriškem*, 40.

²³⁶ Šerbelj, "Baročno slikarstvo na Goriškem," 118–20.

²³⁷ Večkrat objavljen portret, mdr. v Šerbelj, "Portreti goriških Attemsov," 361.

²³⁸ Šerbelj, "Portreti goriških Attemsov," 361–63; Witting, "Steiermärkischer Adel," 126.

²³⁹ Šerbelj, "Portreti goriških Attemsov," 362–63.

Napis skrajno desno zgoraj po tipografiji močno spominja na enotne napise v Galeriji Dienerspergiani iz okoli leta 1832, in sicer kot edini v Adelsteinovem delu Breznikove zbirke. Če je napis, ki skoraj do pičice natanko povzema spodnjega, neprimerno manjšega na listu (še največja razlika je npr. v sodobnejšem zapisu priimka *Attems* namesto *Attembs*), res delo slikarja, ki ga je tedaj za ureditev Galerije Dienerspergiane angažiral Franc Ksaver baron Dienersperg, imamo ključni dokaz, da je bil portret že v prvi tretjini 19. stoletja sestavni del Adelsteinove portretne zbirke na Dobrnici. Razloga, da je kot edini med njenimi portreti dobil nov napis, sta dva: prvič, premajhen, komaj viden izvorni napis na listu desno spodaj, in drugič, pomen Attemsove osebnosti, s katero so se Adelsteini in za njimi Dienerspergi ponašali kot s svojim sorodnikom. Drugi trije portreti Attemsov in portreti drugih oseb iz Adelsteinovega sorodstva so že imeli ustrezno vidne napise, zato baron Franc Ksaver zanje ni tratil barve in denarja, ko je hčer poročil z grofom Hoyosem in je pomembnim svatom razkazoval upodobitve nevestininih odličnih prednikov in sorodnikov, najprej po očetovi, Dienerspergovi strani na Dobrni in nato še po materini, Adelsteinovi strani v sosednji Dobrnici.

36. Portret Ludvika grofa Attemsa (1710–1774) (sl. 19)

Narodna galerija, inv. št. NG S 921 (v NMS stara inv. št. 3768); dopasni portret; V: 89,3 cm, Š: 67 cm (po Šerbelju 89,5 × 68 cm); olje na platnu.

Napis desno zgoraj: »LUDOVICUS / COMES / DE ATTEMS / NOMINATUS 15 APri:
1759 SUMUS VIGILI: / ARUM PREFECTUS. / NATUS 22 Maÿ 1710«.

Brez datacije; neznani avtor; objavljen.²⁴⁰

Ludvik grof Attems (1710, Gorica – 1774, Gorica), rojen dobro leto pred bratom nadškofom Karlom Mihaelom (št. 35) in je umrl štiri mesece za njim, je med brati najmanj znan in njegovo življenje najslabše raziskano. Na svet je prišel 23. maja 1710 in dobil krstno ime Ludvik Filip Mihael. Posvetil se je vojaški karieri, dosegel položaj generala in cesarskega komornika ter umrl neporočen v rodnem mestu 15. junija 1774.²⁴¹

Dva pomembna mejnika iz njegovega življenja sta ovekovečena na portretu: datum rojstva in datum imenovanja za »sumus vigiliarum prefectus« 15. aprila 1759. Nedolgo zatem je moral portret tudi nastati, vsekakor pred Ludvikovo pridobitvijo generalskega čina 28. decembra 1762 ali 1763. Ko ga je dobil, je imel čin »Generalfeldwachtmeistera«, in sicer od 1. avgusta 1757.²⁴²

Avtorstvo portreta ni znano, portret spominja sicer na značilne upodobitve častnikov izpod čopiča dunajskega slikarja Johannes Michaela Millitza, v čigar atelje je zahajalo tudi goriško plemstvo, a po Ferdinandu Šerbelju ne dosega pretanjenosti Millitzeve roke.²⁴³

Nazadnje kaže opozoriti še na dva portreta članov rodbine Adelstein, edina znana, ki nista bila del Breznikove zbirke in sta oba mlajša, iz leta 1831 in okoli 1850. Pri prvem gre za upodobitev edinega brata Antonije Adelstein, poročene baronice Dienersperg (1782–1845), zadnjega moškega

²⁴⁰ Dosedanje objave: Šerbelj, "Portreti goriških Attemsov," 360.

²⁴¹ Šerbelj, "Portreti goriških Attemsov," 360–61; Witting, "Steiermärkischer Adel," 126.

²⁴² »Ludwig Philipp Michael Graf von Attems, Freiherr von Petzenstein * 23. Mai 1710 † 15. Juni 1774. Laufbahn: 28. Dezember 1762 (1763?) mit Rang vom 1. August 1757 Generalfeldwachtmeister.« Gl. "Liste der kaiserlichen Generale."

²⁴³ Šerbelj, "Portreti goriških Attemsov," 361.

20. Jožef baron Adelstein, generalmajor (1780–1850),
hrani Margit Gadolla, Dunaj

21. Kajetana baronica Adelstein, poročena pl. Gadolla
(1826–1912), hrani Margit Gadolla, Dunaj

člana te baronske rodbine, Jožefa barona Adelsteina (1780, Dobrnica – 1850, Dunaj).²⁴⁴ Na drugem je njegova hči Kajetana (1826, Videm/Udine – 1912, Gradec), ki se je poročila z domoznancem, »malim štajerskim Valvasorjem« Francem vitezom Gadollo (1797, Blagovna pri Šentjurju – 1866, Gradec), nečakom Franca Ksaverja barona Dienersperga (1773–1846) ter prapravnukom Janeza Vajkarda Valvasorja.²⁴⁵ Portret generalmajorja Jožefa barona Adelsteina, častnika cesarske garde, ima letnico 1831 in je tako kot nedatirani in nesignirani portret njegove hčere danes v lasti na Dunaju živeče potomke Margit Gadolla.

Namesto sklepa

18 plemiških portretov iz zbirke Jožefa Breznika, ki smo jih prepoznali kot dediščino Antonije baronice Dienersperg, rojene baronice Adelstein (1782–1845), do srede 19. stoletja izobešeno po sobah dvorca Dobrnica pri Dobrni, predstavlja pisano paletu portretnega slikarstva od srede 17. do sedemdesetih let 18. stoletja. Večinoma so nastali na štajerskem, najsi bo v slovenskem ali nemškem delu dežele, pri čemer je na štajerskih slikah izpričan en sam slikar, Lovrenc Jožef Stachl, ki se je tudi samo enkrat podpisal (1745) in je nedvomno avtor več portretov članov iste ožje družine sočasnega nastanka.

²⁴⁴ O njem prim. Witting, "Steiermärkischer Adel," 5; Naschenweng, *Der landständische Adel*, [11].

²⁴⁵ Golec, *Valvasor*, 367.

Štirje portreti članov rodbine Attems prihajajo iz Gorice, nastali so v drugi in tretji četrtini 18. stoletja, prikazujejo pa člane daleč najpomembnejše rodbine, zastopane v Breznikovi zbirki, med drugim prvega goriškega nadškofa Karla Mihaela Attemsa. Vsak po enega sta naslikala uveljavljena goriška slikarja Janez Mihael Lichtenreit in Antonio Paroli.

Z identifikacijo portretirancev, katerih imena so bila doslej povečini neznana, ter ugotovitvijo sorodstvenih in drugih vezi med njimi se je pokazala precej izostrena podoba prehajanja družinskih portretov znotraj rodbine ter med plemiškimi rodbinami. Umetnostnozgodovinski vidik Adelsteinovega dela Breznikove zbirke ostaja tako kot pri Dienerspergovem delu naloga bodočih raziskovalcev. Sestavni del nadaljnjih raziskav bo nujno tudi analiza slik z ultravijolično fluorescenco in infrardečo reflektografijo.

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0052 Temeljne raziskave slovenske kulturne preteklosti in raziskovalnega projekta J7-50216 Materialna kultura plemstva na Slovenskem v poznem srednjem in zgodnjem novem veku, ki ju iz javnega proračuna sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije. Podatki, na katerih temelji ta članek, so na voljo v članku in v njegovem dodatnem spletnem gradivu.

Literatura

- Andritsch, Johann. *Die Matrikeln der Universität Graz*. Zv. 2, 1630–1662. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt; Universitätsbuchdruckerei und Universitätsverlag, 1980.
- Andritsch, Johann. *Die Matrikeln der Universität Graz*. Zv. 3, 1663–1710. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt; Universitätsbuchdruckerei und Universitätsverlag, 1987.
- Andritsch, Johann. *Die Matrikeln der Universität Graz*. Zv. 4, 1711–1765. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt; Universitätsbuchdruckerei und Universitätsverlag, 2002.
- Beck, Hans. "Gablkoven, Hans Balthasar von." *Deutsche Biografie*. Dostop 19. 4. 2025, <https://www.deutsche-biographie.de/sfz19711.html#adbcontent>.
- Cevc, Anica. *Stari tuji slikarji XV.–XIX. stoletja*. Zv. 2, Slovenska Štajerska in Prekmurje. Ljubljana: Narodna galerija, 1964.
- Cevc, Anica. "Stachl, Lovrenc Josip." *Slovenski biografski leksikon*. Zv. 10, Schmidl–Steklasi, uredili Alfonz Gspan idr., 434. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1967. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi599971/>
- Frank, Karl Friedrich von. *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918*. Zv. 1, A–E. Schloss Senftenegg: Selbstverlag, 1967.
- Frank, Karl Friedrich von. *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918*. Zv. 2, F–J. Schloss Senftenegg: Selbstverlag, 1970.
- Frank, Karl Friedrich von. *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918*. Zv. 4, O–Sh. Schloss Senftenegg: Selbstverlag, 1973.

- Frank, Karl Friedrich von. *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum 'Alt-Österreichischen Adels-Lexikon': 1823–1918*. Zv. 5, Si–Z. Schloss Senftenegg: Selbstverlag, 1974.
- “Gabelkofen.” *Wikipedia*. Dostop 20. 4. 2025, <https://de.wikipedia.org/wiki/Gabelkofen>.
- Gablkoven, Johann Balthasar. *Stemma Genealogicum Familiae Gablkoverianae, Oder Ursprung und Fortpflanzung des Adelichen Geschlechts Der Gablkover von Gablkoven*. Gotha: Christoph Reyher, 1709.
- Golec, Boris. “Trpljenje ‘celjskega Wertherja’, tosvetne skrbi njegovega sina in uvod v zaton njenega rodu: Spomini dveh Valvasorjevih potomcev baronov Dienerspergov s Celjskega.” *Zgodovina za vse* 18, št. 1 (2011): 15–67.
- Golec, Boris. “Neprava Valvasorjeva hiša v Krškem sredi 19. stoletja v rokah njegovega daljnega sorodnika in neposrednih potomcev – vzrok za ‘usodno’ pomoto? Pozabljeni ljubiteljski muzealec Anton pl. Hohenwart (1768–1846).” *Zgodovina za vse* 18, št. 2 (2011): 80–91.
- Golec, Boris. “Plemstvo v cerkvenih matičnih knjigah zgodnjega novega veka – raziskovalni problemi in izzivi.” *Arhivi* 36, št. 1 (2013): 85–110.
- Golec, Boris. “Dobrna – eno stoletje dom potomcev Janeza Vajkarda Valvasorja.” *Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 62, št. 3 (2014): 423–60.
- Golec, Boris. *Valvasorji: Med vzponom, slavo in zatonom*. Ljubljana: Založba ZRC, 2015.
- Golec, Boris. *Valvasor: Njegove korenine in potomstvo do danes*. Ljubljana: Založba ZRC, 2016.
- Golec, Boris. *Vzpon in zaton Dienerspergov: Štajersko potomstvo Janeza Vajkarda Valvasorja v luči svojih genealoško-biografskih in spominskih zapisov (1278–1908)*. Ptuj: Zgodovinski arhiv, 2017.
- Golec, Boris. “Zbirka plemiških portretov Jožefa Breznika s Koga pri Ormožu in njen osrednji del Galerija Dienerspergiana.” *Acta historiae artis Slovenica* 30, št. 1 (2025): 39–82. DOI: <https://doi.org/10.3986/ahas.30.1.03>
- Gomiršek, Tanja. “Grof Sigismund Attems (1708–1758) v luči zapuščinskega inventarja.” *Kronika* 72, št. 3 (2024): 503–18. DOI: <https://doi.org/10.56420/kronika.72.3.06>
- Hildebrandt, Adolf Matthias. “Der Adel in Kärnten.” V: *J. Siebmachers großes Wappenbuch*. Zv. 29, *Der Adel in Kärnten, Krain und Dalmatien*. Neustadt an der Aisch: Bauer & Raspe; Inhaber Gerhard Gessner, 1980.
- Horvat, Jasna, in Mateja Kos. *Zbirka slik Narodnega muzeja Slovenije*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2011.
- Ilwof, Franz. *Die Grafen von Attems: Freiherren von Heiligenkreuz in ihrem Wirken in und für Steiermark*. Graz: Styria, 1897.
- Janisch, Josef Andreas. *Topographisch-Statistisches Lexikon von Steiermark mit historischen Notizen und Anmerkungen*. Zv. 2, L–R. Graz: Leykam, 1885.
- Komič, Renata. “Po sledih Strahlove zbirke.” *Bilten Slovenskega umetnostnozgodovinskega društva* 1–2 (2009). Dostop 14. 11. 2025, <http://www.suzd.si/bilten/arhiv/bilten-suzd-1-2-2009/274-raziskave/17-renata-komic-po-sledih-strahlove-zbirke>.
- Komič Marn, Renata. “Portreti Eleonore Marije Rozalije kneginje Eggenberg, rojene princeze Liechtenstein.” *Acta historiae artis Slovenica* 24, št. 2 (2019): 65–89. DOI: <https://doi.org/10.3986/ahas.24.2.03>
- Komič Marn, Renata. “Portretna galerija Attemsov iz dvorca Dornava in drugi portreti Jožefa Digla: Prispevek k opusu in biografiji baročnega slikarja.” *Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 71, št. 1 (2023): 73–100. DOI: <https://doi.org/10.56420/Kronika.71.1.04>

- Kos, Dušan. *Valvasor, kuharica Ana in težave z duhom gospe Gallenberg: O prikazovanju duhov in reševanju nesrečnih duš na Slovenskem v zgodnjem novem veku ter o spiritističnih zgodbah Janeza Vajkarda Valvasorja*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2013.
- Lesar, Marko. *Umetnine iz depojev Kamniškega muzeja*. Kamnik: Kulturni center, 1987.
- “Liste der kaiserlichen Generale der Frühen Neuzeit/A.” *Wikipedia*. Dostop 19. 4. 2025, https://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_kaiserlichen_Generale_der_Fr%C3%BChen_Neuzeit/A.
- Naschenweng, Hannes P. *Der landständische Adel im Herzogtum Steiermark: Ein genealogisches Kompendium*. Graz: Steiermärkisches Landesarchiv, 2020. Dostop 4. 8. 2025, <https://www.landesarchiv.steiermark.at/cms/beitrag/12799919/77967720/>.
- Orožen, Ignaz. *Das Bisthum und die Diözese Lavant. Zv. 5, Das Dekanat Schallthal mit den Seelsorgestationen St. Georgen in Skalis, St. Martin bei Schalleck, St. Johann am Weinberge, St. Egid bei Schwarzenstein, St. Pankraz in Ober=Ponikl, St. Michael bei Schönstein, St. Peter in Zavodnje und St. Andrä in Weißwasser*. Graz: Selbstverlag, 1884.
- Orožen, Ignaz. *Das Bisthum und die Diözese Lavant. Zv. 8, Das Dekanat Neukirchen mit den Pfarren St. Leonhard in Neukirchen, St. Bartholomä in Hoheneck, Maria Himmelfahrt in Doberna, St. Peter und Paul in Weitenstein, St. Martin in Rosenthale, St. Joseph in Sternstein, St. Judok am Kozjak und U. L. Frau in Kirchstätten*. Marburg: Selbstverlag, 1893.
- Orožen, Janko. *Posestna in gradbena zgodovina Celja*. Celje: Ljudski odbor občine Celje, 1957.
- Pirchegger, Hans. *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*. München: R. Oldenbourg, 1962.
- Preinfalk, Miha. *Plemiške rodbine na Slovenskem: 16. stoletje. Zv. 1, Od Barbov do Zetschkerjev*. Ljubljana: Viharnik, 2016.
- Quinzi, Alessandro. “Rodbinske ambicije Sigismunda grofa Attems Petzenstein v luči umetnostnih naročil.” *Acta historiae artis Slovenica* 26, št. 1 (2021): 65–79. DOI: <https://doi.org/10.3986/ahas.26.1.04>
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig. *Der Adel in den Matriken der Grafschaft Görz und Gradisca*. Görz: Selbstverlag, 1904.
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig. *Der Adel in den Matriken der Stadt Graz*. Graz: Lydia Schiviz von Schivizhoffen, 1909.
- “Sigismund Ludwig von Gaisruck,” *Geneanet*. Dostop 2. 4. 2025, <https://gw.geneanet.org/frebault?lang=en&n=von+gaisruck&p=sigismund+ludwig>.
- Stopar, Ivan. *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Zv. 3, Spodnja Savinjska dolina*. Ljubljana: Park; Znanstveni tisk, 1992.
- Šerbelj, Ferdinand. “Baročno slikarstvo na Goriškem.” *Acta historiae artis Slovenica* 5 (2000): 109–32.
- Šerbelj, Ferdinand. *Baročno slikarstvo na Goriškem*. Ljubljana: Narodna galerija, 2002.
- Šerbelj, Ferdinand. “Portreti goriških Attemsov v zbirkah Narodne galerije v Ljubljani.” *Goriški letnik: Zbornik Goriškega muzeja* 30–31 (2003–2004): 357–66.
- Šerbelj, Ferdinand. *Izzvenevanje nekega obdobja: Oris poznobaročnega slikarstva na Kranjskem*. Ljubljana: Narodna galerija, 2011.
- Ulmer, Christoph. *Ville friulane: Storia e civiltà*. Udine: Magnus, 1994.
- Vrišer, Andreja. “Noša na portretih 17. stoletja na Slovenskem.” *Zbornik za umetnostno zgodovino* 16 (1980): 83–115, XXXIII–XL.
- Vrišer, Andreja. *Noša v baroku na Slovenskem*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1993.
- Witting, Johann Baptist. “Beiträge zur Genealogie des krainischen Adels.” *Jahrbuch der K. K. Heraldischen Gesellschaft »Adler«* 4 (1894): 89–146.
- Witting, Johann Baptist. “Steiermärkischer Adel.” V *Die Wappen des Adels in Salzburg, Steiermark und Tirol*. Neustadt an der Aisch: Bauer & Raspe; Inhaber Gerhard Gessner, 1979.

Noble Portraits from the Estate of the Barons Adelstein

Summary

This article discusses the second set of noble portraits that the National Museum in Ljubljana purchased in 1934 from Jožef Breznik, a landowner at Kog near Ormož, and belonged to the estate of Antonia Kofler, née Baroness Dienersperg, the former owner of Breznik's property. The eighteen portraits under discussion passed into the hands of the Dienersperg family in 1822, when they inherited or purchased the Adelsteins' Dobrnica Mansion (*Guteneck*) near Dobrna. The portraits feature the Adelsteins and their relatives, members of the Attems, Türndl, Gaisruck, and Gabelkoven families. Most individuals portrayed were yet to be identified based on abbreviations, surnames, or circumstances. The majority of oil paintings were produced in Styria, whereas the depictions of four members of the Attems family originated in Gorizia, and one portrait probably in Gotha, Thuringia. Before being transferred to Dobrnica, several portraits were kept at Švarcenštajn Mansion (*Schwarzenstein*) near Velenje. Only the painter Lorenz Josef Stachl, the author of several portraits from the mid-eighteenth century, is attested directly once, and two of contemporaneous painters from Gorizia can indirectly be identified as Johann Michael Lichtenreit and Antonio Paroli.

As in the *Galeria Dienerspergiana*, the portraits are divided into distinct groups, predominantly based on (close) family ties among the individuals depicted. The first group comprises two portraits of Anton Karl and Kajetana, the Barons Adelstein and castellans of Dobrnica Mansion; these are the most recent depictions, created at their wedding in 1775. The second group contains portraits belonging to the generation of the Adelstein family directly preceding Anton Karl and Kajetana's: a family of close relatives—parents and three children—created in 1745, soon followed by another one, produced when they resided at Švarcenštajn Mansion near Velenje. The most numerous and heterogeneous group consists of seven portraits of older Adelsteins and their relatives, with the earliest portrait dated 1650 and the most recent ones originating in the second quarter of the eighteenth century. The fourth and last group comprises four portraits of the Gorizia-based Counts Attems from the second and third quarters of the eighteenth century, which arrived in Dobrnica as the heritage of Countess Kajetana Attems, married Baroness Adelstein.

By identifying the individuals portrayed, whose names have so far remained largely unknown, and by establishing kinship and other ties among them, a sharper distinction emerges between the portraits of family members and those also featuring members of other noble lineages. As in the case of the *Galeria Dienerspergiana*, the art historical aspect of the Adelsteins' part of Breznik's collection remains to be examined by future researchers. Another essential component of subsequent research should also include the analysis of paintings using ultraviolet fluorescence and infrared reflectography.